

BAJAI HONPOLGÁR

2014. június

XXV. évfolyam 6. (283.) szám

Ára: 250 Ft

A tartalomból

- Sümegi József borászatról, borkultúráról (Sándor Boglárka interjúja)
- Bálint Gábor emlékei Gyulavári Józsefről
- Magyar tudósok emlékezete a Holdon (Dániel József írása)
- Dózsa György emlékezete (Mayer János tanulmányának 2. része)
- A szarajevói merénylet visszhangja Baján (Sarlós István forrásközlése)
- Dubai anziksz (Péter Árpád élménybeszámolója)
- A kozmikus „csátaljai lelet” (Hegedüs Tibor írása)
- Kinyílnak az egysorosok – a Weöres-pályázat értékelése (Marosvásárhelyiné Gergely Anna)
- Az igazi török fürdő (Karsai Krisztina újabb isztambuli „képeslapja”)
- Védendő védtelenek: a szongáriai cselőpók

Aki szőlővel, borral foglalkozik, derűsebben látja a világot

Dr. Sümegi József borász szerint a Hajós-Baja borvidék folyamatosan fejlődik

Ha a bácskai embert a borról kérdezik, biztos, hogy azonnal beugrik neki a Sümegi és Fiai Pincészet neve. Nem véletlenül, hiszen negyedszázada öregbíti már a Hajós-Baja borvidék hírnevét, olyan kiemelkedő és különleges nedűkkel jelenve meg a piaccon, mint a jégbor, amelyet Magyarországon először Baján készítettek. De az országos és nemzetközi megmérettetésekén elért rangos helyezések mellett többször is elnyerték a Baja Város Bora, valamint a Megye Bora kitüntető címet is. Dr. Sümegi József borással, a pincészet tulajdonosával a bor kultúrájáról, az eddig megtett útról, a magyar borról és a Hajós-Baja borvidék előtt álló lehetséges jövőről beszélgettünk.

– Magyarországot a klímája, a talaja, a fekvése, a termelési tapasztalat, a szorgalom mind arra predesztinálja, hogy a világ bortermelő országainak élvonalában foglaljon helyet, hiszen itt több mint ezer éve folyik szőlőtermesztés és borkészítés. Az utóbbi időben felértékelődtek a minőségi szőlőfajták. Előtérbe került a terméskorlátozás, a vá-

logatva szüretelés, a zöld szüret: ezek olyan új technikák, amelyeket a tömegtermelés idején nem volt célszerű alkalmazni, hiszen akkor minél többet kellett termelni a hatalmas piac miatt. A borászat egyébként sikerágazat, a média is így kezeli, hiszen a bor rendkívül pozitívan kommunikálható. Végigkíséri az emberiség történetét: az első

szőlőmagokat K.e. 5000-ből ásták ki valahol a Kaukázus déli lejtőjén, és ez egybeesik a Noé-legendával, aki ugyanebben az időszakban kötött ki valahol az Araráton. Amikor kiszállt a bárkából, állítólag elengedett egy fehér galambot, és letűzött egy olajágot meg egy szőlővesszőt. A leírások szerint ebből bort készített, amiből az ismert történet alapján olyan sokat ivott, hogy méltatlan helyzetbe került. A biológiai kutatások szerint pedig ott szelektálódott ki a vitis silvestris nevű vadszőlő, ebből mintegy ezer év múlva kialakult a vitis vinifera – a kerti szőlő – kb. K.e. 4000-ben, amelynek különböző változatait ma is termesztjük. Ez tehát idestova hatezer éves kultúrája az emberiségnek, és ma is az egyetlen olyan alkoholos

ital, amely kultikus szertartások tárgya, ál-
dozati tárgy. A Perzsa Birodalomban a szőlőt Isten gyermekének, a bort pedig királyi orvosságnak avagy királyi méregnek tartották. Az egyiptomiaknál a piramisrajzokon megfigyelhető az a máig népszerű kép, amelyen két rabszolga szőlőfürtöket visz a vállán. A görögöknél pedig már olyan kultúrája volt a szőlőnek és a bornak, ami felér a miénkkel, hiszen Hippokratész a különböző szigeteken termelt borait különböző betegségek gyógyítására használta. Azt állította: a bor az istenek által az embernek ajándékozott legcsodálatosabb dolog, mert az egészséges embert egészségesen tartja, a beteget viszont meggyógyítja, ha mértékkel fogyasztják. Arisztotelész magát a mértéket is meghatározta: az első kupa bor az egészségé, a második a vidámságé, a harmadik a keserűségé, a negyedik a mértéktelenségé. Bár azóta elmúlt háromezer év, ez máig is érvényes. Ma azt mondják az orvosok, hogy egy 80 kg átlagsúlyú egészséges férfiembernek napi 3 dl bort meg kellene innia, egy nőnek pedig napi két 2 dl-t, hogy az egészségét szinten tartsa. A Talmudban több mint négyszázszor fordul elő hivatkozás a szőlőre és a borra, és a Szentírásban is többször szerepel. Egyetlen alkoholos italnak sincs ekkora kultúrája. Igaz, a sörkedvelők azt állítják, hogy a sörrel azonos korú, de ez teljesen más. A bor kultúrája intellektuálisan is sokkal többet nyújt az embernek, mint a sörkésztés, mert a forrással, az átlényegüléssel, az évenkénti megújulással, a növény gondozásával függ össze. Alig találni költőt, aki ne énekelte volna meg a bort, de gondolhatunk Hamvas Bélának *A bor filozófiája* című munkájára, amelyben gyönyörűen ír a különféle magyar borvidékekről. A bor és a gasztronómia témája is kimeríthetetlen. Anthelme Brillat-Savarin francia gasztronómus *Az izlés fiziológiája* című, 1826-ban megjelent könyve alapmű ebben a témában. Ma is a franciákat tartják a világ legnagyobb gasztroszakértőinek, és ez a borkultúrára is érvényes. Hiába tartjuk mi világszínre a magyar bort, azért ez nem egészen fedi a valóságot.

A szőlőtermesztés egész évben megfeszített munkát jelent

– *Hogyan gondolkodnak a világban a magyar borról?*

– A világ leghíresebb borvidéke a tokaji. Jelenleg 51 országban termelnek szőlőt és készítenek bort. Nekem volt szerencsém ezeket az országokat végigjárni Új-Zélandtól Kaliforniáig, Chilétől Japánig és Dél-Afrikáig, és bárhol jártam, amikor megtudták, hogy magyar vagyok, mindenkinek azonnal Tokaj jutott eszébe. Persze, Új-Zélandról egész Magyarország egy kis Tokajnak tűnik, és Chilében sem tudhatják, hogy ez 5300 hektáros, közepes borvidék. De miután XIV. Lajos kijelentette, hogy a tokaji a borok királya és a királyok bora, ez terjedt el a világon, és valóban ez a legjobb természetes csemegebor. A világ borbírái is mindig ezt hozzák ki elsőnek, tehát kétségkívül a világ egyik leghíresebb bora. De az átlagos magyar bor is jobb az átlagos francia bornál. Istenáldotta a Kárpát-medence klímája, talaja, évmilliók óta a hegyekből folytak ide le a vizek, hozták az ásványi anyagot a kisebb dombokra, hegyekre vagy akár az alföldre. Ez az ásványi anyag belekerül a szőlőbe, onnan a borba, és hihetetlen ízeket, illatokat, zamatokat eredményez. A világon ma kb. 8 millió hektáron termesztnek szőlőt, Magyarországon pedig 65 ezer ha, tehát még az egy százalékát se képviseljük a világ bortermő felületének. A 8 millió hektár szőlőből évente 300 millió hektoliter bort készítenek. Ebből Magyarország hárommillióval rendelkezik, tehát épp elérjük az egy százalékot. A termesztés technológiája és a fajtaszerkezetünk valamivel jobb, mint az átlag. Ahhoz viszont, hogy valaki a világban ismert legyen a boráról, mennyiséget is kell produkálni. Magyarországon a borfogyasztás az elmúlt 150 évben fejenként és évenként 26 és 34 liter között változott. Ha 2,6 millió hektoliter bort termelünk, akkor azt el is tudjuk fogyasztani. Ebből azonban kb. 600 ezer hektolitert exportálunk, viszont ugyanannyit importálunk is. Az exportunk általában kiváló minőségű, az import viszont pillanatnyilag nagyrészt olcsó, olasz asztali bor. Ez jelen-

tősen rontja a magyar borászok piaci esélyeit, mert akik nem engedhetik meg maguknak a drágább, minőségi borokat, megveszik az olcsóbb külföldit. A mi kb. 70 millió palackos exportunk elenyésző a világ borexport-palettáján. Ezzel egyszerűen nem jutunk el a világon olyan helyekre, ahová hatalmas mennyiségeket kell szállítani. Ahhoz, hogy a magyar bornak ugyanolyan rangja legyen, mint a franciának, sokkal több borunknak kellene lennie, valamint sokkal többet kellene marketingbe fektetni. Ma a marketing az egyik legdrágább tevékenység, a költségei csaknem megegyeznek a termelési költségekkel.

– *Születése óta adva volt, hogy borral foglalkozzon?*

– Az általános iskola felső tagozata után már a szüleim terelgettek ebbe az irányba. Nagyapám 1879-ben született, és az édesapjától ebből az alkalomból kapott egy hordót, amely ma is megvan a nemesnáduvvari pincében. Családi ereklye. Édesapám vitte tovább a hagyományt, az államosítás után, amint lehetett, ismét telepített. Egy éppen kamaszodó gyermek még nem tudja pontosan, mi is akar lenni. Édesapám kikérte egy budapesti barátja véleményét, aki azt mondta: nem rossz ötlet, ő még borkereskedőt nem látott a bazilika előtt koldulni. Ezzel el is dőlt a sorsom. 1955-ben beiratkoztam a budafoki borászati technikumba, ezt követte a kertészeti főiskola, ahol 1965-ben végeztem. Azóta folyamatosan gyakorló borász vagyok. Jövőre lesz 60 éve, hogy mással sem foglalkozom, csak a borral.

– *Milyen gyermekkori emlékeket őriz a borral kapcsolatban?*

– Gyerekkoromban nyaranta kellett kapálnom, kötőznöm a szőlőt, és olyan forró volt a homok, hogy mezitláb csak úgy kapkodtam a lábamat. Ősszel, éréskor szépen el kellett gereblyézni, és akkor már nem lehet-

*A jégbor készítése bizonytalan:
ha nincs fagy, nincs bor*

tett bemenni, mert a kadarkafürtök lelőgtak a homok fölé. A szüretet már nem szerettem annyira, mert mindig 22-23 cukorfokos kadarkát szüreteltünk. Édesapám hagyta túlérni, hogy jó legyen a minősége, és kellemetlenül ragadt az ujjamhoz. Jobban szerettem a pincében dolgozni.

– *Akkor mire iskolába került, a szakma egy részét már hozta otthonról...*

– Sok minden nem számított már újdonságnak. Rendkívül praktikus szemléletű iskolánk volt, négy év alatt borászt neveltek belőlünk. A középiskolából úgy kerülünk ki, hogy nyugodtan ránk lehetett bízni egy pincét. Rengeteg gyakorlati munkát végeztünk pincében, laboratóriumban. A borászat rendkívül közel áll a vegyészet-hez, maga a bor is különböző anyagok vegyülete. Az egyetemen gyakorlatilag már alig volt mit tanulnunk, inkább szemléletmódot kaptunk, hogy egységben tudjuk látni a pénzügyi és gazdaság részt is. Állami gazdasági ösztöndíjjal végeztem, ezt utána le is kellett dolgoznom, így kerültem egy állami gazdasághoz, Hosszúhegyre, borásznak. Négy évvel később már borászati igazgató, aztán a gazdaság vezérigazgatója lettem. Végigjártam a hierarchiát. A 80-as években már évente mintegy 35 millió palack bort készítettünk. Ma talán nincs is az országban olyan cég, amely ilyen nagyságrendet termel. Ennek a zömét exportáltuk, a KGST-n belül Magyarország és Bulgária volt a két kijelölt borászati el látó. Közben tudományosan képeztem magam, külföldi szaklapokat olvastam. 1972-ben Münchenben, egy kereskedelmi pincészetben dolgoztam, és fejlesztettem a nyelvtudásomat. Felsőfokú szakmai nyelvvizsgát is szereztem. A szaklapokban olvastam először a jégborról is a 70-es években. Meg is valósítottam a saját jégborunkat, de ekkor még nem volt sok esélye, mert egy üveg jégbort ugyanannyiért vettek meg a szovjetek, mint egy üveg kövidinkát. A privatizáció után viszont az első dolgom a jégbor készítése volt. Az el-

ső magyar jégbor a Sümegi és Fiai Pincészet bajai szőlőterületén készült 1996-ban, erre büszke is vagyok. Ez ma már történelem. Azóta is mi vagyunk ebben a piacvezetők, és a legnagyobb jégbor exportőrök.

Aztán elkezdtem foglalkozni a késői szüretelésű, tőkén túlert, töppedt szőlőből készült borokkal, azzal is szép eredményeket értünk el. Most elkezdtük az ürmös régi hagyományait feleleveníteni. A bajai rác ürmös híres ital volt az 1800-as években. Közben 1976-ban megszereztem a doktori fokozatot, és bevezettem Magyarországon a meleg-steril borpalackozás gyakorlatát. Ez abban az időben világújdonságnak számított, és nagyjából a német és a francia technológiai újdonságokkal egyidőben született meg. A gyakorlati tevékenység mellett mindig foglalkoztam a tudományos munkával is. Nekem a szakmám a hobbim is egyben. Ha kikapcsolódásra vágyom, elmegyek a nemesnádudvari, 1790-ben épült kis múzeumi pincénkbe, ahol nyugodtan tudok üldögélni és meditatálni az életről, de legfőképpen a borról.

– *Milyen bort kortyolgat közben?*

– Alkalomtól függ. Mostanában szívesen iszom a rozét, mert nagyon kellemesre sikerült, akárcsak a cserszegi fűszeress. Évtizedek óta mindig az étkezéshez társítom a borokat. A családjunkban nagyon is élő a gasztrokultúra. Nem tudnék meginni halászlére egy édes fehér bort, mert rosszul lennék tőle. Egy igazi jó pecsenyére se tudnék száraz vöröset inni. Olyan szerencsés helyzetben voltunk, hogy mindig volt borunk. Amikor a 70-es évek közepén Magyarországon elkezdődött a szakcsoporthoz szőlőtelepítés, én azonnal telepítettem, így volt saját borom. Folyamatosan látogattuk is egymást, szinte az ország összes borászat ismertem, hiszen mindenki Budafokon végzett. Akármelyik pincébe mentünk Tokajtól Sopronig vagy Nagykanizsától Egerig, mindig vittünk magunkkal bort ajándékba, és természetesen kaptunk is ajándék bort. Mindig van a pincémbe országos választék. Ha külföldön jártunk, onnan is hoztam

Az Ambrázia jégbor is több díjat nyert már

haza, tehát mindig ki tudtuk választani az ételhez illő bort. A fiaim is így tesznek. Persze, van ennek egyfajta anyagi vonzata is, de nem kizárólag ezen, sokkal inkább az igényességen múlik. Nem kell minden torta mellé tokaji aszút inni, vannak más desszertborok is, de semmiképp se igyunk rá egy szénsavas rozét. Az nem illik hozzá. Ezt az igényt kellene felébreszteni az emberekben.

– *Milyen múltra tekint vissza a Sümegi és Fiai Pincészet Kft.?*

Az egyik cégünket 1989-ben alapítottuk, a másikat 1996-ban. Mindkettő szőlőtermesztéssel és borkészítéssel foglalkozik. Szinte minden évben jelentkezőnk valami újdonsággal. Legújabb termékünk a homoktövissel dúsított szőlőmagliszt és szőlőmagolaj. Vásároltunk egy hideg sajtolót, saját magunk készítjük az extra szűz szőlőmagolajat, szárítjuk a szőlőmagot, daráljuk, keverjük a szőlőhéj-őrleménnyel és a homoktövis-őrleménnyel. Olyan vizsajelzéseket kapunk a hatásáról, ami szinte hihetetlen. Különböző egészségügyi problémákra sikeresen alkalmazzák. Bevittük az OÉTI-be, most vizsgálják, lehet, hogy megkapja a gyógyászati anyag minősítést is. Ez azonban csak kiegészítő tevékenység, hiszen fő profilunk a borkészítés, palackozás és értékesítés.

– *Aki betekint a cég honlapjára, összeháboríthatja, ha tudja, hányféle díjat nyertek már különböző borokkal.*

– Díjból sosem elég. Jelenleg 45 hektár szőlőn gazdálkodunk, ebből 35 ha a Hajós-Baja, tíz pedig a Tolna-Szekszárd borvidéken található. Csak minőségi fajtákat telepítettünk, és csak korszerű művelést alkalmazunk. Hat fehér és hat kék szőlőfajtánk van. A fehérek: olaszrizling, rajnai rizling, cserszegi fűszeres, chardonnay, Irsai Olivér és muscat (muskotály) otonel. Ezek között van hungarikum és nemzetközi fajta, illatos és zamatos. Kék szőlőből kadarka, cabernet sauvignon, cabernet franc, kékfrankos, pinot noir és merlot a kínálat. Az a jó, ha többfélével dolgozunk, és minél széttagoltabb a területünk, mert így egy természeti csapás nem tud annyira kifogni rajtunk. Mindkét fiam közgazdász, egyikük inkább pénzügyi vonalon dolgozik, másikuk a céget vinné tovább, már tíz éve ő a marketing- és kereskedelmi igazgatónk. Ez kemény munka. Nem napi nyolc óra, hanem eléggé kemény életforma. Nincs szabadnap, nincs hétvége, ha egy ügyfél este ér rá, akkor kell fogadni. Az üzletkötésnek is megvannak a maga szabályai. Mindez teljes embert kíván, és ehhez a családnak is alkalmazkodnia kell. Rendkívüli szerencsém van, hogy a felesé-

gem, aki házi orvosként dolgozott Nemesnádudvaron, elfogadta a munkámat. De nagyon sok öröm is van ebben a tevékenységben, a folyamatos fejlődésben. A piacunk nagyjából állandó, de azt vallom: az embernek minden üveg bor eladásáért meg kell küzdenie. A piacon hihetetlen a konkurencia. Mindenki szeretné a termékét olyan áron eladni, hogy az bővített újratermelést biztosítson, tehát profitot termeljen. Ez nem mindig sikerül. A piaci verseny Magyarországon rendkívül kiélezett, és a Hajós-Bajai borvidék még nem tartozik az élvonalbeliek közé. Magyarországon 22 borvidék van, nagyságrendileg a 11.-ek vagyunk a listán. Mi, akik itt dolgozunk, egy kicsit imázshátrányban szenvedünk, és ezt részben minőséggel, részben marketinggel kell pótolni. Úgy érzem, jövünk fölfelé. A vidék többi borászata is évről évre javul minőségileg, és a Hajós-Bajai borvidék neve is egyre jobban cseng. Baját is kezdik szőlőtermelő-borkereskedő városként is ismerni. Ez sosem volt idegen tőle, hiszen a leírások szerint már 1391-ben Baján a borkereskedelem a gabonakereskedelemmel azonos mértéket képviselt. Állítólag már a hunok előtt itt élő szarmaták is foglalkoztak szőlőtermesztéssel. A bajai ásatások során is találtak olyan ivótömlőt, amelyet nagy valószínűséggel borivásra használtak. A török időkben is maradtak fenn szőlőre vonatkozó feljegyzések. A betelepített svábok még hozták a szorgalmukat és a fajtáikat is, felépültek a pincefalvak. Azt gondolom, érdemes ma ezen a vidéken szőlőbe-borba befektetni. Mi ebből élünk, évente mintegy 300 ezer palack bort értékesítünk, gyakorlatilag a teljes termésünket palackozzuk, ennek 90 százalékát belföldre, tízet exportra értékesítünk. A budafoki pincénket főként vendéglátásra, reprezentációra használjuk,

Nemesnádudvaron pedig most rendezzük be a pincemúzeumunkat. Szeretnénk csoportok számára látogatható pincét kiépíteni, különleges gasztronómiai élményeket kínálva. Pincészetünk évről évre több értékes díjat nyer. Az elmúlt évben az Országos Hungarikum versenyen a mi késői szüretelésű Cserszegi Fűszeresünk vitte el a nagydíjat. Az idei Országos Cserszegi Fűszeres Borversenyen pedig a száraz kategóriában a legmagasabb pontszámot értük el. Boraink külföldön is jól szerepelnek - de itt még van tennivalónk, sokkal több versenyen kell elindulnunk, ami egyébként nem olcsó mulatság, hiszen a nevezési díjak fajtanként 50 és 100 ezer forint közötti nagyságrendet is elérnek. Az elmúlt 10 évben gyakran nyertük el a Megye Bora kitüntető címet, valamint a Baja Város Bora címet egy-egy borunkkal, ezekre büszkék vagyunk.

– *A jégbor a kevésbé ismert borfajták közé tartozik. Mi adja a különlegességét?*

– Az első jégbort 1830. február 11-én szüretelték a Rajna mentén. Ugyanis 1829-ben annyira hideg volt a tél, hogy a gazdák hagytak kinn fűrtöket a tőkéken a madarak számára, hogy éhen ne pusztuljanak. Amit a madarak meghagytak, az említett napon szüretelték le, és májusban, amikor kiejtették ezt a bort, meglepve tapasztalták, hogy milyen csodálatosan édes csemegebort nyertek. Mivel jeges állapotban szüretelték le, jégbornak nevezték el. Üzleti céllal az 1950-es évektől kezdték ezt készíteni, ekkor már szándékosan hagyták megfagyni a szőlőt, hogy természetes csemegebort nyerjenek belőle. Jellemzője a kiejtés utáni viszonylag magas cukortartalom és savtartalom. A tokaji aszú azért édes, mert a fűrtökön megtelepszik a botrytis cinerea nevű szürke penész, és ez a micéliumával számtalan apró perforációt készít, átfúrja a szőlő-

bogyót. Az apró lyukakon elpárolog a víz, és koncentrálódik a cukor. A jégbor viszont azért édes, mert mínusz 7 Celsius fokon a bogyóban megfagy a víz, és koncentrálódik a cukor. Ha így összedaráljuk a szőlőt, akkor a jégkristályokat szépen ki lehet válogatni. Az összedarált szőlőt lecsúsztatjuk egy rozsdamentes szítán, ahol a mézédés nektár lecsöpög a szita alatti kármentőbe, a jég pedig lecsúszik. A jégmust cukortartalma 30-35 százalékos. Szerintem Magyarország legjobb csemegebora a tokaji aszú, de aki érzékeny a botrytis iszre – hiszen a penész mégiscsak egy élőlény, amelynek anyagcsereterméke belekerül a szőlőbe, és lehet is érezni rajta a botrytis illatát –, az igyon jégbort. Teljesen neutrális termék, semmilyen idegen származék nincs benne, csak rajnai rizlingből készül. Mi azt tartjuk, hogy a jégbor a 21. század modern desszertbora. A készítése azonban nagyon kockázatos, mert ha nincs fagy, akkor kárba vész a szőlő. Minden cégnek szüksége van egyfajta zászlóshajóra, amelyről felismerik. Esztünkben ez a jégbor. Ha Magyarországon valakinek jégbort emlegetnek, azonnal a Sümegi és Fiai Pincészet jut az eszébe.

– *Mit tapasztalt a világ bortermelő országaiban? Mennyiben tér el vagy azonos a technológia?*

– Nagyjából azonos a technológia a világ bármely részén, bár itt-ott akadnak különlegességek. Például Chilében az öntözés módja: fent, az Andokban mindig olvad valahol a hó. A lefolyó vizeket mindig ahhoz a szőlőhöz vezetik, amelyiknek szüksége van a nedvességre. Ez speciális dolog az Andok délnyugati oldalán. A másik oldalon, Argentínában nem alkalmazzák, mert ott távolabb esik az Andok. Kaliforniában nagyjából azonos éghajlati körülmények vannak, mint nálunk: ott is a kora tavaszi fagyok jellemzők május táján. Ők azt találták ki, hogy gázkályhákat telepítettek a szőlőbe, és amikor a hőmérséklet eléri a nulla Celsius fokot, egy számítógépes rendszer bekapcsolja a gázkályhákat, és felmelegíti a levegőt. Ez nagyon drága beruházás. Japánban kis, hálós zsákokkal védik a fűrtöket a madaraktól. Ezek rendhagyó módszerek, de egyébként ugyanígy metszenek, permeteznek, szüretelnek. Ma már sok helyen elterjedt a gépi szüret, mert nagyon drága és kevés az élő munkaerő. De amikor végigmentem a leg híresebb kaliforniai pincéken, az olyan volt, mintha itthon lettem volna, hiszen technológiában szinte ugyanazokat a módszereket alkalmazzuk, és ugyanolyan gépeket használunk. A világ szőlő- és borkészítése az ott élő és dolgozó emberek

mentalitásában is egységes. Bárhol jártam, ezt tapasztaltam. Algériában található a világ legmagasabban lévő pincéje, több mint 560 méterrel a tengerszint fölött, Médea városában. Az arab pincemester egy árva szót se beszélt semmilyen más nyelven, én meg nem tudok arabul, de öt perc múlva már intett nekem, hogy hagyjam csak ott a társaságot és menjek vele, mert a nagy hordók mögött ott van a kis hordóban a legjobb bor... Azonnal egy hullámhosszra tud kerülni egyik borász a másikkal, mert aki szőlővel, borral dolgozik, az mind egy nyelvet beszél, bárhol is éljen. A bornemzetek vidámabbak, mosolygósabbak. Aki szőlővel, borral foglalkozik, az kicsit más szemmel nézi a világot. Együtt élünk a növényekkel. Az ember kimegy tavasszal, megnézi, hogyan vészelte át a szőlő a telet, megsimogatja, megmetszi, figyel, mikor hajt ki, milyen szépek a vesszők. Most már lehet látni a kis fürtöcskéket a vesszőkön, és felbecsülhető, hogy ha nem jön fagy vagy jégeső, milyen lesz a termés. Ezt az ember figyelni szüretig, amikor beérik a szőlő. Akkor kezdődik a pincében a borászkodás, erjesztjük, kóstolgatjuk az újbort. Nagyon gyorsan elmúlik az év, jön a karácsony, de január-februárban már kezdjük megint a metszést. Nincs két egyforma év. Én idén a 49. szüretemet kezdem. Ez nagy ajándék, de azért szeretném még az 50 ... stb. is megérni és elkezdeni.

– *Mi a véleménye a határon túli magyar borokról, borvidékekről?*

– A körülöttünk lévő, elcsatolt részek mindegyike nagyon komoly szőlőkultúrával rendelkezik. A Szerémség talán Magyarország egyik legkiválóbb borvidéke volt, hiszen Probus császár telepítette ide az első szőlőtőkét. Nagyszerű borokat termelnek, ismerek néhány magyar borászt a környéken. Kitűnő a ménesi borvidék is, Ópáloson található a leghíresebb romániai magyar borász szőlőterülete. Ezen a vidéken korábban készítettek aszút, mint Tokajban. Ez volt a híres kadarka aszú. De ott van a Küküllő-mente, ahonnan a királyleányka származik. Néhány évvel ezelőtt sikerült megrendezni a határon túli magyar borászok borversenyét, ezt azóta minden évben megtartjuk Budafokon, hatalmas sikerrel.

– *Az Európai Unióban eddig eltöltött tíz év milyen hatással volt a magyar borpiacra?*

– Megnyitotta a külföldi piacot a magyar borok előtt, a magyar piacot pedig a külföldiek előtt. A tőkeerős külföldi cégek már mind itt vannak a magyar piacon a palackos boraikkal, a magyar borászok viszont nem olyan tőkeerősök, hogy megjelenjenek a spanyol, portugál, chilei vagy ausztrál piacon. Bejött néhány olyan tőkeerős pénzügyi befektető, aki a legmodernebb technológiával és reprezentatív pincészetek építésével (pl. Tokajban a Hét-szőlő, a Disznókő, az Oremus, vagy Villányban a Sauska stb.) színt és stílust, meg követendő példát hozott a magyar borászatba. Szemléletben tehát kedvező a vál-

tozás, de piac tekintetében nem. 1977-78-ban 239 ezer hektár szőlőnk volt Magyarországon. A rendszerváltáskor, 1990-ben 132 ezer hektár, az unióba való belépéskor 93 ezer, most 65 ezer. Tehát azóta is közel 30 ezer ha szőlőnk pusztult ki. Ezt csak gazdasági befolyással lehetne megfordítani. Érdekelte kell tenni a termelőt és a borászt. A fizetőképes keresletnek kellene nagyobbak lennie, ez magasabb bor- és szőlőárat indikálna, ami pedig szőlőtelepítést eredményezne.

Mi optimisták vagyunk. Édesapám azt mondta: akkor kell szőlőt telepíteni, amikor mások kivágják. Ez nagy igazság, mi ezt tesszük. A szőlő a negyedik-ötödik évben fordul termőre, és bízunk abban, hogy a Hajós-Bajai Borvidék híre boraink minőségén keresztül egyre jobb lesz, és valahol az első 5-10 borvidék között fognak emlegetni minket. Ez a csodálatos bácskai vidék, az egyedi pincefalvak varázsa, az emberek vendégszeretete és a turizmus fejlesztésére fordított városi erőfeszítések előbb-utóbb kamatozni fognak. Hegyközségeinkben már évek óta kiemelt ünnepe van a bornak, Baján pedig négy nagy rendezvényen is egyik főszereplő a bor. A szeptemberi újbortünnep pedig magára a borra épül. Szerintem jó úton járunk, de csak a következetes minőségi szemlélettel, szorgalommal, barátsággal, jó vendéglátással és kiemelkedő marketing munkával valósíthatjuk meg céljainkat.

Sándor Boglárka

In memoriam Gyulavári Jóska

Jóskát (vagy ahogy mi hívtuk: Gyulát) általános iskolás koromban ismertem meg. A hatodik, hetedik és nyolcadik iskolaév utáni nyarakat ugyanis a Vízügyi Igazgatóság Baja alsó gátórházában egy-egy hónapra át segédmunkásként töltöttem el (órabér: 2,80 forint) idősb. Gyulavári Jóska bácsi mellett. Így ismerkedtem meg a családdal: Manyi nénivel, Jóska bácsival, Klárral és „Gyulával”. Én ugye általános iskolás, Jóska vízügyis nagyfiú, így magasabb is volt nálam, s ez a fejelések eredményét el is döntötte kettőnk között. Ő már akkor is magának való gyerek volt. Klárral együtt nem szerette a paraszti munkát, amit én imádtam. Ezért én mentem a zsilipre csuhéjózni. A kis halakat a disznóknak és a kacsáknak adtam. Én kerestem meg és szedtem össze a határbán az elült „gyöngyös” tojásait, mert egyébként szétépte volna a róka. Így szinte családtagi

státuszba kerültem náluk: kerítést festettem, raktár rakodtam (később ebben gyakorolt a Keens együttes).

Múltak az idők; Jóska is és én is a Duna fotóklub tagjai voltunk, majd én később az orvosi egyetem fotóklubjának vezetője lettem. Kapcsolatunk nem szakadt meg. Például azóta is sok egykori évfolyamtársam emlékszik Gyula csodálatos halászléjére, melyet a vízitelepen főzött nekünk.

Jó barátunk és klubtársunk volt az azóta Németországban élő nőgyógyász, dr. Páter Gyuri, aki nála tárolta néhai pécsi professzor édesapja hatalmas könyvtárgyát a szőlőskerti kis házában. Innen látogattuk a Véndió (akkor épp Halászcserda) kerti asztalait fröccsözni, rósejbnit enni és beszélgetni.

Csodálatos idők voltak. Jött a TEAM, ezt már Szegedről szemléltem. Ez is megérte néhány sort (mondjuk, Ligeti Lacitól).

Végül két jellemző emlék... Már negyven feletti, több szakvizsgával rendelkező orvos voltam, amikor bejött a rendelőmbé az akkor 82 éves Jóska bácsi azzal: „Kisfiam, írjál már fel nekem Viagrá! Új szomszédasszonyom van, csak rád számíthatok!” Persze írtam a saját nevemre receptet. De Jóska sem tagadta meg avangárd önmagát. Több mint tíz éve kérte, hogy menjek le a Kis-Pandúr szigetre a híd mellé, mert performansz lesz, de vigyem magammal orvosi táskát is. Az ott összegyűlt résztvevők, köztük pár fotós, különleges ötleteket találtak ki, illetve játszottak el. (Valaki videózott is. Hol is lehet az a videó?) Gyula ötlete a következő volt: vegyem le tőle vért, ezt utána egy levesestányérba öntöttem, és kinyújtott karral bevitte a bokrok közé, mondván, hogy felajánlja a szűnyogoknak.

Béke! Ezt csak Jóska tudta! Nyugodjék békében!

Dr. Bálint Gábor

Tudománytörténetünknek a Hold arcára jegyzett lapjai

A nemzettudat olvasztótégelye általában a történelmi múlt nagy eseményeitől hevítve fejt ki hatását. Különös vonása a kollektív emlékezetnek, hogy a megörökítésre méltó nagy teljesítményeket sokszor csaták vagy hadjáratok sikerében véli megtalálni. Pedig a háború csak a nemzetközi jogon elkövetett erőszak törvénytelen gyermeke.

Nehéz nem ironikusan szemlélni azt a naiv buzgalmat, mellyel a higgadtnak tartott angolok ünneplik a napóleoni háborúk 1815-ös, látványosan sikeres befejezését. Londonban van Waterloo híd, Waterloo Stadion, Waterloo pályaudvar, Wellington-emlékmű, Wellington-ház. E korántsem teljes felsorolás szemlélteti a brit fővárosba érkezőnek, milyen diadalmában úsztak szűk két évszázada a ködös sziget polgárai. A szívós angol hadvezér rákényszerítette akaratát a 19. század legyőzhetetlen hadistenére, Bonapartéra. Pedig a legendák aranyfüst bevonatától megfosztott valóság elveszti talmi csillogását. Ha késő délután nem érkezik meg porosz hadával Blücher marsall, a „kis káplár” bizony egy angol főnemes skalpjával is gazdagította volna tróféáinak gyűjteményét.

Természetesen a másik oldalról is idézhető példa. Az Étoile páratlan hatású emlékműve a Diadalív. A városrendezés művészete és az építészet karöltve alkotta meg Párizs egyik megcsodált ékességét. Az Arc de Triomphe magassága több mint kétszeresen haladja meg az ókori Róma legnagyobb győzelmi emlékművét, Nagy Konstantin díszkapuját. A gall arányérzék és ízlés biztosítja, hogy az óriási méretek imponálóak, de nem nyomasztóak. Az ív belső oldalára vésett nevek örökítik meg azokat a színhelyeket, ahol a trikolór diadalmaskodott. A derék franciák a győzelmi tróféák számbavételében aprólékos gondosságot mutattak: az egyik sor szélén a Raab (Győr) felirat is felfedezhető. Itt viszont nem az ekkor már Schönbrunnban berendezkedő császár, hanem a francia hadsereg oldalvéd hadoszlopa szalasztotta meg a fűrge lábú magyar nemesi felkelőket. Ilyen szerény tollpíhével igazán felesleges megtizedelni az Austerlitznél, Wagramnál, Borogyinónál magasba lendülő császári sasszárnyakat.

Amennyiben számba vennénk, hogy Albion az emberiség szellemi kincstárát mennyivel gyarapította, Shakespeare, Newton és G. B. Shaw neve csak illusztráció len-

ne a sok tucatnyi zseniális elme listájából. De a nemzete tizenöt évszázadára visszapillantó De Gaulle büszkesége sem volt alap nélküli. Kontinensünket a gótikával a francia alkotóerő ajándékozta meg. Az értelem fényével Európát elárasztó felvilágosodás Montesquieu, Voltaire, Rousseau és Diderot intellektusának terméke. Mind a Westminster apátság temploma, mind a párizsi Panthéon zsúfolt tárháza a brit, illetve francia nemzet dicsőségét megteremtőknek. Mindez mi sem változtat azon a tényen, hogy a gazdag kultúrájú népek dicsőségük teljességét nem a szellem nagy alkotásaiban, hanem monumentális, ám erőszakos történelmi eseményekben találják meg.

Hazánk történelmének utolsó öt évszázada sajnos nem mutathat fel olyan korszakokat, melyek táptalajává lehetnének hasonló módon kisarjadó nemzeti öntudatnak. Utolsó világtörténelmi hatású győzelmünk az 1456-os nándorfehérvári csata volt. Hunyadi Mátyás volt utolsó nemzeti királyunk, akinek szava döntő súllyal bírt Közép-Európában. Azóta – történelmi mértékkel mérve – csak fényes pillanataink voltak (1848 forradalma és szabadságharca, 1956 őszének szűk két hete). Sajnos e rövid időszakok nem folytatódhattak felívelő korszakokban.

Akad azonban az önmegvalósításnak olyan területe, ahol kis és nagy nemzetek fiai egyforma eséllyel versenyezhetnek. Ez pedig a természettudományok objektív mércével mérő világa. E lehetőségéről a 19. században Bolyai János a következőket írja: „minthogy alkalmasint el-töltek a régi-féle hősi dicsőség mezejinek nyitvaállásai, s a körülmények egészen megváltoztak, már most nem durva erővel, hanem műveltséggel kell igyekeznünk ki-tűnni”. Nem lényegtelen, hogy e területen elért eredményeket nem a nemzet szubjektív önbecsülése, hanem kívülálló országok összességének értékítélete állapítja meg. Az elismerés kifejezésének számos módja van. Ezúttal egy olyan változatról írok, mely társadalmunk szélesebb köreiben kevésbé ismert.

Mivel a Hold tengelyforgásának egy periódusa pontosan annyi ideig tart, amennyi idő alatt megkerüli a Földet, sápadt kísérőnk mindig ugyanazt az arcát fordítja felénk. Felszínét magas hegylancok barázdálják, és vulkáni kúpok tölcseirei tüzdellik meg. A sötét foltok – melyeket korábban tengereknek vélték – valójában árnyékos mélyfölkök. Nos, a Hold feltérképezésekor a felszín egyes kép-

ződményeit a csillagászat jeles művelőiről és tekintélyes természettudósokról nevezték el. A tudományos világ 1970-ig négy magyart érdemesített arra, hogy nevükkel jelölje meg a holdtérkép markáns objektumait. Vegyük sorra őket!

Segner János

Segner János (1704-1777) Pozsonyban született. Tanulmányait a koronázóvárosban, Győrben, Debrecenben, majd Jénában végezte. Itt orvosi diplomát szerzett, és hivatását két évig hazánkban gyakorolja. Hajlamai azonban a matematika és a fizika művelése irányába vonzották. E tárgyak professzora lett Jénában, Göttingenben, majd Halléban. Kutatásai alapozták meg a gázok és folyadékok áramlásának elméleti-fizikai tárgyalását Segner kísérte meg először a meteorológia matematikai megalapozását. Jeleskedett a fizika gyakorlati alkalmazásában is. A Göttingen melletti Nörtenben egy ún. „Segner-kerékkel” meghajtott vízimalmot üzemeltetett. A kereket a körátmérő mentén haladó cső két végén ellentétes irányba kiszökkenő vízszög reakcióereje forgatja meg. Ez a szerkezet a víz helyzeti energiájának nagyobb részét hasznosítja, mint az évezredek óta alkalmazott alul, illetve felül csapolt vízikerekek. Az eredményeket továbbfejlesztő magyar professzor lett vízturbinák fejlesztésének úttörője. Nemzetközi hírnevére jellemző, hogy tagjává választotta a londoni Királyi Társaság, és Nagy Frigyes porosz király számos kitüntetéssel halmozta el.

Hell Miksa

Hell Miksa (1720-1792) Selmecebányán született. Középiskolai tanulmányait Zsolnán végezte, ahol tizenhét éves korában belépett a jezsuita rendbe. Választott tudományterületével, a csillagászatral a bécsi egyetemen ismerkedett meg. Előrehaladása gyors volt: mindössze harminchat éves korában Mária Terézia megbízta a bécsi csillagvizsgáló megalapításával. Egy év múlva már csillagászati évkönyvet adott ki, melynek megfigyelési táblázatait számos európai obszervatórium hasznosította. A kiadvány közlési lehetőséget nyújtott más nemzetek csillagászai számára is.

1769-ben elvonult a Nap előtt a Vénusz bolygó. A laikus obszerváló (egy kormozott üvegen át) mindössze a tüzes korong előtt elhaladó fekete pontot észleli. Az asztronómus műszeres megfigyelése viszont a tudományt értékes ismeretekkel gazdagította. A jelenség azonban csak messze északon, a sarkkörön túl volt megfigyelhető. A kiválasztott obszerváló pont Vardö szigete. VII. Keresztély dán-norvég király Hell Miksát kérte fel a nagyszabású tudományos expedíció megszervezésére és vezetésére. A küldetést honfitársunk sikerrel teljesíti. A gazdag észlelési anyag egy negatívumot is tartalmaz. A Vénusz holdja – írja Hell –, melyet a csillagászok korábban látni véltek, nem létezik. A tévedést a távcsömlencsék akkor még korrigálatlan optikai hibája idézte elő.

Jellemző Hell szellemi orientáltságára, hogy a zord sziget sivár életkörülményei között mire szakít még időt. Társával, Sajnovics Jánossal együtt összehasonlító tanulmányokat végez a lapp és a magyar nyelv szókincsére vonatkozólag. (Erről az expedícióról szól Hász Róbert 2013-ban

megjelent kiváló regénye, *A Vénusz vonulása* – a szerk.) A hazatérő professzor nem szűkölködik a tudományos elismerésekben. Erdemeit a királynő is kellően méltányolta: megbízta az alapítandó osztrák tudományos akadémia tervezetének elkészítésével.

Mint látjuk, a tudós jezsuitát Európa bőséges elismeréssel halmozta el. Jellemző, hogy a császárváros csillogása sem feledtette ifjan elhagyott hazája tudományos elmaradottságát. A bécsi professzor az asztronómia magyarországi művelése érdekében csillagvizsgálót alapított Budán, Egerben és Gyulafehérvárt. Gondoskodott megfelelő műszerek beszerzéséről, továbbá szakembereket szerződtetett az obszervatóriumok működtetésére. Figyelemre méltó ez a törekvése, hiszen bő fél évszázad választ még el bennünket Széchenyi az akadémia megalapító nagyszerű gesztusától.

Zách Ferenc Xavér (1754-1832) Pesten született, középiskolai tanulmányait hazájában fejezte be. Katonai pályára lépett, és Bécsben hadmérnöki képesítést szerzett. Érdeklődését a matematika és annak fizikai alkalmazásai keltették fel. Egyetemi tanári státusba került Lembergben, majd gróf Brühl szász nagykövet alkalmazásába lépve Londonba utazott. A gróf révén ismerkedett meg William Herschel amatőr csillagással, akit 1781-be az tett világhírűvé, hogy felfedezte a Naprendszer hetedik bolygóját, az Uránuszt. A sikeres asztronómus azonban eredeti foglalkozása szerint zenész, így a matematikában járatlan volt. A megfigyelésekbe is besegítő Zách végezte el azokat az első számításokat, melyekből következtetni lehet a bolygó pályaellipszisének méretére. A magyar mérnök csillagászati tevékenységére felfigyelt és tagjává is választotta a londoni Royal Society.

Zách Ferenc Xavér

A kontinensre 1783-ban visszatérő tudós II. Ernő szász-gothai fejedelem szolgálatába lépett. A herceg is lelkes amatőr csillagász volt, és támogatásával Zách a Gotha melletti Seebergen obszervatóriumot építtetett. A csillagdat saját megfigyelési eredményein túl az igazgató tudományos szervezőmunkája tette Európa szerte ismertté. 1798-ban rendezte meg a világ első csillagászkongresszusát. 1800-ban (ezúttal is úttörőként) csillagászati szaklapot adott ki. A sajtóorgánum egy év múlva már világszenzációról adott hírt: Giuseppe Piazzi publikálta az első, Ceresnek elkeresztelt kisbolygó felfedezését. (A kisbolygóészlelések száma a műszerek tökéletesedésével rohamosan nőtt, a 20. század végére harmincöt ezer aszteroidát fedeztek fel és azonosítottak.) Hazájával kapcsolatát mindvégig megőrizte, lapjában is rendszeresen publikáltak magyar csillagászok. Néhány hónappal halála előtt választotta tagjává a megalakuló Tudományos Akadémia.

Weinek László

Weinek László (1848-1913) Budán született. Az állami főgimnázium elvégzése után a kiváló képességű fiút Eötvös József ösztöndíjjal a bécsi egyetemre küldte. Itt matematikát, fizikát és csillagászatot tanult. Tudását később a berlini és a lipcsei egyetemen gyarapította. Megismerkedett a fényképezés technikai lehetőségeivel, és ezt az objektív megfigyelési módszert kezdte alkalmazni a csillagászatban. Törekvései nem találtak a szakma egyöntetű bizalmával. Évekig tartó szívós munkával igazolta, hogy módszere pontosság tekintetében meghaladja a vizuális obszervációt.

Nemzetközi ismertségét jelzi, hogy a Vénusz 1879-es Nap előtti elvonulásának megfigyelésére és fényképezésére őt kérte fel a német tudományos akadémia. Pontosabban ő lett a Kerguelen-szigetekre küldött expedíció helyettes vezetője. (A zord

éghajlatú, részben eljegesedett sziget az Indiai-óceán déli részén fekszik.) A sikeres felvételsorozatot publikáló Weinek nevét világszerte megismerték a csillagászok. 1883-ban kinevezték a prágai csillagvizsgáló igazgatójává. Az intézmény műszereinek teljesítőképessége korlátozott volt, ezért olyan programot tűzött ki, mely a tudományt e feltételek mellett is gazdagíthatta. Ez az ún. „prágai Hold-térkép” elkészítése volt. Az 1900-ban közreadott térkép összeállított lapjai egy 330 cm átmérőjű körterületen szemléltetik Luna felszíni formációit. Az alkalmazott módszer szakmai igényességét mutatja, hogy 1970-ben, amikor a Hold tulsó felét is feltérképezték, Weinek szisztémáját alkalmazták. Idegen-

be szakadt honfitársunkat 1879-ben választotta levelező tagjává a Magyar Tudományos Akadémia.

* * *

1961-ben a NASA által indított Apollo-program keretében részletes fényképfelvételek készültek a Hold tulsó feléről. A második térkép összeállítása után az űrkeresési hivatal javaslatot kért a jelentős objektumok elnevezésére. Így a Hold-mappán nyolc további magyar neve jelenik meg:

Bolyai János (1802-1860), a hiperbolikus geometria megalkotója, **Eötvös Loránd** (1848-1919) fizikus, **Fényi Gyula** (1845-1927) csillagász, **Izsák Imre** (1929-1965), az asztronautika egyik megalapozója, **Kármán Tódor** (1881-1963) repüléstudományi

és rakéatechnikai szakértő, **Neumann János** (1903-1957) matematikus-elméleti fizikus, **Petzval József** (1807-1891) fizikus és **Szilárd Leó** (1898-1964) atomfizikus.

Bár a tizenkét névadó közül csak hárman alkották meg hazánkban az életműüket, magyarságtudatukat valamennyien megőrizték külföldön is. Megvalósították azt a tiszteletre méltó programot, melyet Eötvös Loránd a következőképpen fogalmaz meg: „csak az az igazi tudomány, amely világra szól; s azért, ha igazi tudósok és – amint kell – jó magyarok akarunk lenni, úgy a tudomány zászlóját olyan magasra kell emelnünk, hogy azt határainkon túl is meglássák, és megadhassák neki az illő tiszteletet.”

Dr. Dániel József

Dózsa György új tükörben

2. rész: Az emlékezet Dózsája

Dózsa képe a történetírásban és a politikai gondolkodásban

Dózsa Györgyről évszázadokon keresztül a történetírók sok jó szót nem írtak, s ha elborzadtak is kivégzésén, azt legfeljebb úgy kommentálták, mint a pár évtizeddel később élt Istvánffy Miklós: „cselekedetihez illendő kimenetele lőn”. A 16-18. századi történeti munkák meglehetősen ellenszenves képet rajzoltak „a latrok tolvaj vezérééről”, bár az is tudható, hogy az „úri” történetírás mellett létezett egy népi Dózsa-kép is, amelyből a szegény népnek jót akaró, kegyetlenül kivégzett férfi alakja rajzolódik ki. De pl. a magyar történetírás egyik atyjának, a szerzetes Pray Györgynek történeti munkája szerint Dózsa vérszomjas szörnyeteg volt.

Ez a Dózsa-kép némileg átalakult a felvilágosodás korában és a reformkorban, amikor az antifeudális és antiklerikális eszmék nagyobb hangsúlyt kaptak a közbeszédben, majd pedig a jobbágycsere megoldása a kor egyik kulcskérdésévé vált. Bár a felkelők tetteit az ekkor élt szerzők továbbra is elítélték, az 1514-ben meghozott paraszti törvényeket már a magyar történelem szegényfoltjaiként mutatták be, s többen (Wesselényi Miklós, Horváth Mihály) az eseményekért a „széthúzó, önző és fényűző” nemességet is felelőssé tették, és elismerték a „pórság” nyomasztó állapotát. Nagyjából hasonló képet közvetít Eötvös József *Magyarország 1514-ben* című regénye. Eötvös Dózsát reménytelenül nagyra vágyó, élvezetekre vágyódó, csak a helyzete folytán kitűnővé vált férfinak írja le, aki csak megtörhetetlen lelke miatt lehet méltó az elismerésre.

A reformkor forradalmi radikálisai már sokkal megértőbbek voltak Dózsával szemben. Vasvári Pál szerint az általa szintén példaképnek tekintett Robespierre-hez hasonlóan „a nép nyomorán felháborodva az arisztokrácia hidrafejeit akarta levágni”. Petőfi *A nép nevében* című versében idézi meg a (szerinte) tüzes vastrónuson megégetett Dózsa hírért, amivel a reformok ügyében tétovázó nagyurakat a népharag lehetséges elfajulására kívánta figyelmeztetni. De egy Aranynak írt levelében arra is utalást tesz, hogy Dózsának egyszer majd szobrot fognak állítani, s hogy őt a magyar történelem egyik legnagyobb alakjának tekinti.

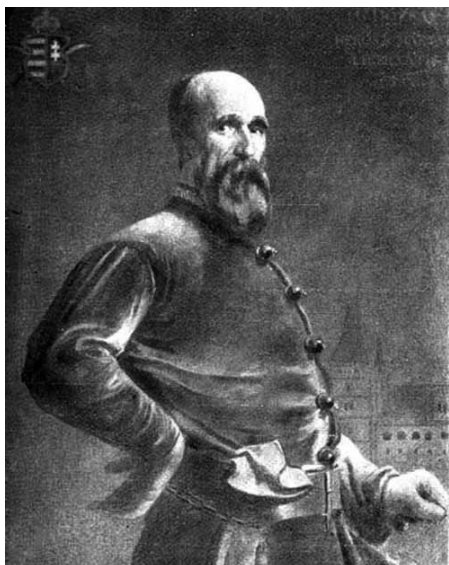
A 19. század végén keletkezett milleniumi tízkötetes magyar történet vonatkozó részében Fraknói (Frankl) Vilmos eleve nem sokat foglalkozott a parasztfelkeléssel (összesen egy oldalt szánt neki!), de Dózsáról is csak annyit írt, hogy „erős karral, de gyenge jellemmel bírt”, „féktelen és nagyra vágyó volt”, illetve hogy „a nemesség teljes kiirtására tört”, és királynak kezdte magát nevezni. Nagyjából ez a megítélés volt a konzervatív, forradalomellenes magyar történeti gondolkodás uralkodó hangja, amely Dózsa szerepét kisebbíteni próbálta, vagy pedig megvetéssel szólt róla.

A dualizmus korában született az első tudományos igényű készült Dózsa-monográfia (Márki Sándor: *Dózsa György és forradalma*), amelynek első változata 1883-ban, átdolgozott kiadása 1913-ban jelent meg. Márki jóval megértőbb volt Dózsával szemben, mint a legtöbb történész kortársa, s a vezért mint egy társadal-

mi és politikai forradalom ösztönös vezérét ábrázolta, aki a nép kívánságainak teljesítését s igazságosabb társadalmi viszonyok létrehozását akarta elérni, ezzel előfutára volt Kossuthnak és a „világforradalmár” Petőfinek. Bár a kor neves történészei (Pauler Gyula, Torma Miklós, Szilágyi Sándor) kritikus véleményt fogalmaztak meg a számos új szempont felvető, de erősen tendenciózus, a parasztvezért túlzottan is idealizáló munkával szemben, Márki műve sokáig igazodási pont volt a Dózsa-szakirodalomban, és a politikai baloldal főképp ennek hatására alakította ki a maga Dózsa-képét.

A mezőtúri Dózsa-émlékű

Dózsa Madarász Viktor festményén

Az előző századfordulón ugyanis fordulat észlelhető a Dózsa-percepcióban, bár konzervatív körökben a korábbi megítélés is tovább élt. A korban kibontakozó agrárszocialista, szociáldemokrata és polgári radikális mozgalmak és politikai gondolkodók ugyanis Dózsában találták meg saját forradalmi előképüket, aki az „elnyomottak harcát vezette az elnyomók ellen”. Szabó Ervin például „vagyonközösséget és teljes demokráciát sürgető” történelmi alakként jelentőségét Petőfihez és a márciusi ifjakhoz, valamint a magyar történelem mártírjaként tisztelt Martinovicshoz mérte. Több más marxista gondolkodó „a proletárság magyar élharcosának”, a vihaszarki agrárszocialista politikus Áchim L. András pedig a legelső magyar parasztvezérnek kívánt volna szobrot állítani. E szándékot publicisztikai munkásságában Ady Endre is támogatta; szerinte a szobor állításával „Dózsa György beszélne a nyomorgó, Amerikába szökő magyar nép, [...] az egész munkás Magyarország helyett, melyet a nagy urak és nagy papok jobban nyomnak, mint valaha”. Ady egyébként számos versében is megörökítette Dózsa alakját, aki nála afféle „hites, igaz forradalmár”, az igazságért harcoló népezér szimbóluma és a költő szándékainak egyfajta előképe (l. *Dózsa György unokája*) lett, míg a jobbágytörvényeket formába öntő Werbőczy a gyűlölt, megdöntendő „úri Magyarország” utálatos képviselőjévé stilizálódott (*Ülj törvényt Werbőczy*).

Ezek után azon nincs is mit csodálkozni, hogy az 1918-19-ben lezajlott forradalmak (de a Tanácsköztársaság különösképpen) Dózsát minden forradalmárok őseként tisztelte, és ekként is emlékezett meg róla. Baloldali körökben a Dózsa-kultusz a for-

radalmak bukása után sem enyhült; Rákosi Mátyás 1925-ös perében az ellene indított eljárást Dózsa elítéltetéséhez hasonlította, míg Révai József egy vitairatában „az elnyomott osztályok felszabadulásra törő osztályharcának” első magyar hőjét látta benne. A kommunista vagy hozzájuk közel álló írók és képzőművészek is feltűnően sokszor „választották” témájuknak a nép élére álló, mozgósító erejű hős alakját.

A két világháború közötti „hivatalos” történetírás soha nem tette magáévá ezt a plebejus szemléletet, a kor legnagyobb történelmi szintézisében (Hóman-Szekfű: *Magyar történet*, Bp.1942.) a vonatkozó részt jegyző Szekfű Gyula interpretációjában Dózsa „egyszerű székely vitéz volt”, aki ekkora tömeg vezetésére alkalmatlan volt. Az események nála „a parasztlázadás ősi formáit öltötték magukra”, s óvott attól, hogy azokban – bármily nemes cél érdekében is – ennél többet lássanak, s attól is, hogy Dózsát modern népezérek ősvé avassák.

Furcsa viszont, hogy ugyanebben a korban Dózsát a szélsőjobboldal is ikonná avatta. Egyik fő ideológusuk, Málnási Ödön *A magyar nemzet őszinte történetében* egyebek mellett azt írta, hogy az uralkodó elit nem tudta betölteni hivatását, amikor „a jobbágyság terhei elviselhetetlen mértékig sokasodnak”, és „az igazságszolgáltatás a földesúri önkény jogtipró, tobzódó, jobbágyelnyomó eszköze” volt. Szerinte ez az oka a parasztfelkelésnek, amelyet a „turáni magyarok” példátlan kegyetlenséggel toroltak meg. Dózsa és kurucjai szerinte a népi tudatban messiánizálódtak, és egészen Rákócziig minden plebejus mozgalom névadóivá váltak.

Nem vállalta viszont Dózsa örökségét a Horthy-rendszer ellenzékéhez tartozó, bár paraszti érdekeket is képviselő Független Kisgazdapárt és a korszak polgári értelmisége sem, mert – mint azt Katona Jenő, a *Magyar Nemzet* publicistája Féja Géza erősen tendenciózus Dózsa-esszéje kapcsán megjegyzi – a magyar nemzet nagy hőiseinek nem osztályharcosokat, hanem a nemzeti küzdelmek irányítóit kell tekinteni, hiszen az ország meggyengüléséért nemcsak Szapolyainak, hanem Dózsának is viselnie kell a felelősséget. És az is sokat elmond a rendszer viszonyáról 1914-hez, hogy (halálának 400. évfordulója okán) 1941-et Werbőczy-évnak nyilvánították.

Ami a háború előtt csak a baloldal körében ápolta kultusz volt, azt 1945 után állami szintre emelték, s Dózsa György a korszak politikai ideológiájában a legnagyobb magyar történelmi alakok közé emelkedett. Csaknem minden településen utcákat,

mozikát, laktanyákat, iskolákat, úttörőcsapatokat, majd termelőszövetkezeteket neveztek el róla, s mind a Nemzeti Parasztpárt, mind a két baloldali munkáspárt zászlajára tűzte alakját. Megrendelésre vagy önszántukból, de számos magyar költő és író érezte úgy, hogy Dózsáról verset, drámát vagy regényt kell írnia, s ezekben a vezér sokkal emberibb színben tűnik fel, mint korábban, s olyanként is, aki áldozatát tudatosan vállalja. Sokáig történelmi munkákban is csak ezt az erősen egyszerűsített képet lehetett közvetíteni. Az 1950-es, 60-as évek történetírása arra törekedett, hogy Dózsa felkelői ne csak „antifeudális forradalmároknak”, hanem legalább annyira hazájukat védő patriotáknak látszanak, s igyekeztek a jobbágyok kegyetlenkedéseiről szóló állításokat szándékosan terjesztett túlzásoknak beállítani. A kor egyik vezető történésze, Székely György szerint ugyanis „az uralkodó osztály nem akart még egyszer olyan honvédő harcokat folytatni, mint Hunyadi János”, a parasztság viszont felismerte a valós (török) veszélyt, s csak akkor fordult urai ellen, amikor azok akadályozni próbálták a honvédő harcot. (Illyés Gyula *Dózsa* c. drámájában irodalmi eszközökkel lényegében ugyanazt az álláspontot sugallja.) Dózsa számos köztéri szobor, műalkotás kedvelt témája lett, s különösen szimbolikus értékű, hogy az 1947-ben kibocsátott, Horváth Endre által tervezett húszforintos bankjegyre is az ő portréja került; igaz, az itt ábrázolt borongós tekintetű Dózsa nem annyira harcos, mint inkább egy meditáló, „a népért síró, bús bocskoros nemesnek” tűnik, aki talán idősebbnek is látszik, mint amennyi Dózsa 1514-ben lehetett.

Érdekes, hogy Dózsa alakját nemcsak a magyar, hanem a román kommunisták is kisajátították, s valószínűleg erdélyi származása miatt előbb a két nép elnyomott rétegeinek közös szabadságáért küzdő harcosként, később egyenesen román szabadsághősként tisztelték. S azokban az években, amikor a magyar utcanépek eltűntek az erdélyi városokból, Marosvásárhely egyik leghosszabb utcája „Gheorghe Doja” nevet kapta, sőt 1952-ben az egyik közeli települést, az egyébként magyar többségű, korábbi Lukafalvát is erre nevezték át. (A Háromszékből származó Dózsának a településhez természetesen semmi köze sem volt.)

Magyarországon Dózsa kultusza a politikai közbeszéd szintjén változatlanul tovább élt a következő évtizedekben is, bár a történészek a források kritikus elemzésével igyekeztek árnyalni az erősen dogmatikus

képet. Dózsa születésének feltételezett 500. évfordulóján nagyszabású megemlékezés-sorozatot tartottak, s egy egész emlékbizottság foglalkozott Dózsa értékelésével, akiben „a társadalmi haladás egyik nagyszerű hősét tisztelhetjük, akire emlékezve a küzdő és szenvedő néptömegekre is emlékezünk”. Nemeskürty István az évforduló alkalmából készült népszerű, erősen vonalas munkájában (*Krónika Dózsa György tetteiről*. Kossuth Kiadó, Bp. 1972.) írja, hogy Dózsa „minden fontos forradalmi változás természetes jelképeként” fogható fel. A „korszellem” némileg magával sodorta Hegedüs Gézát is, aki *Így élt Dózsa György* c. ifjúsági kismonográfiájában egyenesen azt írja, hogy (a magyar főurak a parasztfelkelés leverésével) „kiirtották a honvédelemre alkalmas hadsereget, kínhalállal végezték ki azt a férfit, aki folytathatta volna, amit Hunyadi János megkezdett. És gyalázattal illették még az emlékét is.” Mindebből látszik, hogy az osztályharcos szemlélet uralta a korszakban megjelent történeti munkák nagy részét is, mégis ebben a korszakban készült el a mindmáig legteljesebb, tárgyilagos összefoglalás a parasztháború történetéről (Barta Gábor – Fekete Nagy Antal: *Parasztháború 1514-ben*. Gondolat, Bp. 1973), amely jó néhány tévhitet leszámol; igaz, álláspontjuk a köztudatba nem nagyon jutott el. Talán legfontosabb felismerésük az volt, hogy a felkelés egyáltalán nem a szegény és elkeseredett jobbágyság éhséglázadása, hanem a jogaiban háborgatott és a felemelkedésben korlátozott vagyonosabb parasztréteg megmozdulása volt, s az eredetileg törökellenes keresztsháború a nemesség ellenséges magatartása és a ferencesek agitációja miatt válhatott parasztháborúvá.

A népvész Dózsa
Derkovits Gyula metszetén

A késő Kádár-korszakban, majd a rendszerváltás után a téma sokkal kevésbé volt középpontban; egy alapvetően konfliktuskerülő, a problémákat tárgyalásos úton rendezni kívánó időszakban a „népfelkelő” alakja háttérbe szorult. Viszont nem került azon alakok közé sem, akinek a szobrát ledöntötték vagy eltávolították, és azok közé sem, akikről elnevezett utcákat azonnal szükségesnek érezték átkeresztelni. A történészek azonban szép lassan elvégezték az események átértékelését, és talán Dózsa és mozgalma is lassan a helyére került. Néhány szélsőbaloldali és anarchista ideológuson kívül ma a többség belátja, hogy Dózsa parasztháborúja kétségkívül véres, ám hosszabb távú jelentőségét tekintve inkább marginális epizódja volt a magyar történelemnek, és annak vezéréből inkább propagandisztikus célokból lehetett példaképet vagy nemzeti hőst faragni.

Dózsa György a képzőművészetben

Miután Dózsa alakja évtizedeken keresztül ideologikus és szimbolikus értelmezést kapott, nem csodálható, hogy megszámlálhatatlan irodalmi alkotás (vers, dráma, regény) hőse, ihletője vagy szereplője lett, ráadásul sokan Dózsa ürügyén fejtették ki saját markáns véleményüket koruk aktuális kérdéseiről. (Petőfi vagy Ady számára nem Dózsa valós szerepének értékelése volt fontos, hanem elsősorban a népharag megtestesítőjeként, amely akár hamarosan meg is ismétlődhet.) Ezek akár csak vázlatos áttekintése is túlnő cikkünk korlátain.

Dózsáról megszámlálhatatlan festmény, szobor készült a különböző korszakokban. Egyedül az 1972-es „Dózsa-évfordulón” a Magyar Nemzeti Galériában rendezett kiállításon több mint ötven művész kb. 200, a témához kapcsolódó alkotását mutatták be, és akkor még nem beszélünk a számtalan köztéri szoborról és a korábbi ábrázolásokról. A magyar alkotók köztéri munkáit összegyűjtő kozterkep.hu internetes oldal is számos, Dózsa-hoz köthető szobrot, kispasztikát, domborművet tart nyilván határon innen és túl. E sokféle stílusban és technikával készült műveket áttekinteni lehetetlen volna, ám megközelítésük és tematikájuk alapján csoportosíthatók. Most csak e csoportosításra teszünk kísérletet, valamint arra, hogy néhány kiemelkedő Dózsa-ábrázolást külön is megemlítsünk.

A legtöbb ábrázolás Dózsa kivégzését helyezi a középpontba. Ez nem is véletlen, hiszen az egész történetnek ez a leginkább közismert eleme. Igaz, az ábrázolásokon visszatérő elemként jelenik meg a tüzes

vastrónus, amelyről ma már tudhatjuk, hogy a legendárium része. A kivégzést ábrázoló alkotások közül az egyik legmegröbbőbb a Dózsa-témát egyébként többször is feldolgozó, a megalkotás idején még Erdélyben élő Szervátusz Tibor *Tüzes trónon* c. szobra (1970), amely nem a fájdalom büszkén tűrő Dózsat, hanem a parasztvezér elüszkösödő holttestét mutatja. Feltűnően sok olyan ábrázolás van – nemcsak a kivégzés kapcsán –, amelyeken Dózsa koronát visel; némelykor akár egészen szabályosat is, ami már-már azt sejteti, mintha a parasztháború győzelme esetén Dózsa királlyá választása reális lehetőség lett volna. („Dózsa lesz György királyunk...” – éneklé az *István, a király* című rockoperában a táltos Torda is, amikor alternatív jövőt vizionál a magyarságnak.) Ilyen szándékokat azonban a kortársak nem emlegetnek, már csak azért sem, mert bár az urakat pl. a ceglédi kiáltványban kárhoztatják, az uralkodóról egy rossz szó sem esik. Az ábrázolások más része a nagy erejű, bölcs harcost állítja elének, akinek szomorú tekintete mintha a tragikus véget sejtetné.

Dózsa valószínűsíthető szülőhelyén, a háromszéki Dálnokban két szobra is áll. A régebbi, egész alakos szobor (Szobotka András műve) eredetileg 1948-ban Temesvárra, Dózsa kivégzésének helyszínére került volna, de a nemzetközi helyzet változásával sokáig egy bukaresti „szobortemetőben” hevert, mígnem 1976-ban az erősen mozgalmi jellegű alkotást a népvész szülőhelyén állították fel. 2004 óta álló mellszobra (Miholcsa József alkotása) viszont a bölcs vezért, a kereszténység védelmezőjét ábrázolja, hiszen egyik kezében kard van, a másikkal a nyakában lógó keresztet helyezi a szívére. A család származási helyén, Makfalván egy szomorú tekintetű, talán épp a kivégzésére készülő Dózsa látható (Suba László szobra).

A legtöbb magyarországi köztéri ábrázolás egy nagy bajuszú, izmos, szigorú arckifejezésű harcost mutat, amely magában egyesíti a tipikus (vagy annak vélt) magyar paraszti arcvonásokat és a daliás vitézi testalkatot. A parasztfelkelés néhány emlékezetes helyszínén is találkozunk Dózsa-szobrokkal. A Dózsanak tulajdonított kiáltvány helyszínén, Cegléden pl. két eléggé eltérő felfogású ábrázolást is látnunk. Somogyi József emlékművét 1972-ben állították fel a Dózsa-emlékév keretében; a kétalakos szobron a stilizált koronát viselő Dózsa mellett egy paraszt alakja is látható, két fenyegetően égnek meredő kiegészített kasza kíséretében. 2001 óta ugyancsak Cegléden található Kiss Ko-

vács Gyula eredetileg 1952-ben leleplezett, a büszke katona Dózsa-t mutató alkotása, amely korábban a nagykanizsai Dózsa György laktanya udvarán állt, ennek felszámolása után került Ceglédre. Miután Magyarországon számos laktanya és oktatási intézmény is Dózsa nevet viselte, szinte valamennyinek a területén állt legalább egy Dózsa-mellszobor; a laktanyák megszűnésével többnyire ezek is közterekre, gyakran más településekre kerültek. Somogyinak egyébként már korábban is állt Dózsa-szobra a városban, ám az 1958-ban készült, a fiatal Dózsa-t ábrázoló, a parasztvezérre viszont nyomokban sem emlékeztető, ártatlan képű (kis jóindulattal Petőfi-re is hasonlító) Dózsa-t újabb szobra avatását követően 1972-ben Kiskunfélegyháza-ra helyezték át.

Dózsa egyik jelentősebb összecsapásának helyszínén, Mezőtúron monumentális bronzszobor őrzi emlékét (Marton László és az építész Vadász György műve), amely három sziklatömbhöz rögzítve, a trónuson ülő, kivégzésére váró vezért örökíti meg. A városban 1945 után szabályos Dózsa-kultusz alakult ki; a főutcát, a korábbi református gimnáziumot és a város egyik moziját is róla nevezték el, a szobor megvalósítására – amelynek kedvéért még az első világháborús és a szovjet hősi emlékművet is késztek voltak áthelyezni! – pedig pályázatot írtak ki. A 3 méter magas emlékművet végül 1973-ban állították fel. (Érdekes, hogy ma sem a város honlapján, sem annak wikipedia-oldalán nincs utalás az egykor oly fontosnak gondolt emlékműre.) Szintén az 1972-es Dózsa-emlékévben avattak Dózsa-emléktáblát, majd 1981-ben szobrot Nagylakon, ahol Csáky püspök és más magyar főurak brutális kivégzése történt. Lapis András munkája érthető módon nem ezt ábrázolja, hanem egy szikár, kitárt karú, kezét ökölbe szorító, minden ízében elszántságot sugárzó, meztelen Dózsa-t állít elénk, aki talán épp saját kivégzését várja, legalábbis csüggedt tekintete erre enged következtetni. Budapesten több Dózsa-szobor is van köztereken (a múzeumokról nem is beszélve), közülük a legjelentősebb a Dózsa György téren álló szoborcsoport, amely egy 1953-ban kiírt pályázatra készült. Erre összesen 156 pályaművet nyújtottak be. Kiss István szoborterve ugyan csak harmadik díjat kapott (az első és második díjat nem adták ki), de végül 1961-ben mégis az ő – némileg módosult – terve valósult meg. A haraszi mészköből formált szoborcsoportból kiemelkedik a magas talapzaton álló, hadvezéri attribútumokat hordozó Dózsa, míg a mellékalakok (amelyek az eredeti terv sze-

rint vele egy síkban álltak volna) jóval alacsonyabb szintre kerültek. Az elszánt tekintetű, csupa-izom felkelők egyike kalapácsot tart a kezében, mintegy ezzel is jelezve, hogy az alkotás a munkás-paraszt hatalom idejében készült. Kiss István egyébként még több másik Dózsa-szobrot is készített pályafutása során. A veszprémi Dózsa-városban, a Dózsa György Általános Iskolában, 1958-ban felállított alkotása eléggé hasonló felfogású (csak jóval kisebb méretű és részben bronzból készült), mint a budai szoborcsoport, lényegében annak egyfajta elővázlatának is tekinthető. Sok szempontból eltér a hagyományos Dózsa-szobroktól a román Remus Dragomirnak az erdélyi Árkoson látható, tölgyfából készült alkotása, amely részben absztraktizált formában jeleníti meg hőse mártíromságát.

Dózsa alakja és áldozata számos festmény és grafika tárgya is volt. A 19. századi romantikus, történelmi ihletésű festészet egyik legnagyobb alakja, Madarász Viktor (1830-1917) több Dózsa-tematikájú képet is alkotott. Férlalagos Dózsa-portréja hőset a reformkor nagyjaihoz hasonló pózban és szakállviselésben ábrázolja, azonos című olajfestményén pedig a kivégzés előtti pillanatokat örökíti meg. (A vörhenyes atillába öltöztetett mártír alakja talán nem véletlenül emlékeztet az ugyancsak kivégzett Batthyány Lajosra.) *Dózsa népe* (1868) című, Párizsban készült festménye pedig egy olyan pillanatot örökít meg, amikor népfelkelők az éj leple alatt leveszik a bitófáról. (A kép annyiból újítónak számít, hogy korábban parasztok a magyar festészetben jobbra életképek szereplői voltak legfeljebb, míg Madarász történelmi alakokká emeli őket, s némileg állást is foglalt a korban uralkodó Dózsa-képpel szemben.)

A 20. század eleji alkotók közül mindenképp kiemelendő Derkovits Gyula (1894-1934) munkássága. A művész 12 részből álló Dózsa-fametszet-sorozata az illegális kommunista párt megbízásából készült 1928-ban. A sorozat feldolgozza a felkelés teljes történetét a gyülekezéstől a leveretésig és a megtorlásig. Derkovits parasztjai mind erőttől duzzadnak, hiszen a művésznek a forradalmi nép elsöprő erejét kellett ábrázolnia. Maga Dózsa két képen jelenik meg; az egyik a várfokon küzdő tántoríthatatlanul előrenyomuló népvézérként (aki egy jobbágyok közül), a másikon tüzes trónján is állhatatosan, megalázottságában is büszkén ülő alakként látjuk, akin szenvedésnek vagy félelemnek nyoma sem látszik. (Háttérbe húzódva két sötéten ábrázolt pap tűnik fel.) Az egy másik ké-

Gácsi Mihály Dózsa-sorozatából

pen ábrázolt Werbőczy viszont ördögien gonosz figuraként látható, aki gúnyos mosollyal az arcán személyesen kínoz meg egy parasztot, és ruhájának ráncai is börtönrácsot formáznak. Ez az ábrázolásmód nagyjából megfelel annak a baloldali hagyománynak, amely Dózsa-t piederasztálra emelte, a felkelés leverőit pedig a pokol legsötétebb bugyraiba kívánta taszítani. A nyilvánvalóan erősen dogmatikus szemléletű alkotás riktó politikuma, célzatossága ellenére sem hatástalan a nézőre. (A KMP eredeti terveivel szemben a képeket végül nem használták fel agitatív célokra.)

A 20. század egy másik tragikusán rövid életű grafikus, Kondor Béla (1931-1972) diplomamunkaként készítette 1956-ban *Jelenetek Dózsa György idejéből* című rézkarc-sorozatát, amely új utat nyitott meg a hazai grafikában: tartalmilag a tragikusból a groteszkbe fordul, formailag erőteljesen konstruktív és expresszív. A sorozat ihletője bevallottan Juhász Ferenc *Tékozló ország (Egy ismeretlen vándorköltő krónikája 1514-ből)* című, a Dózsa-témát meglehetősen szabadon kezelő eposza, valamint Derkovits Gyula Dózsa-fametszet-sorozata volt. Ábrázolása nem is törekszik a valós események bemutatására, képeinek motívumaiban különböző évszázadok jelképei, jeles művészelődökre (Dürer, Leonardo, Rembrandt) történő képi utalások keverednek saját, ugyancsak viharos korszakának tárgyaival és jelszavaival. Erős kiábrándultság, illúzióvesztés sugárzik a képekről, amelyek talán az 1956-os forradalom előérzetét is magukban hordozzák. (Jeleneteit a bíráló bizottság anakronisztikusnak is tartotta, Albert Camus-re viszont olyan hatással voltak, hogy Kondor tervezett párizsi kiállításán beszédet akart mondani.) Az viszont aligha lehetett az aktuális kultúrpolitika ínyére, hogy az egyik rézkarc a népvézér mennybemenetelét ábrázolja. Juhász eposzának legutóbbi kiadása egyébként Kondor grafikáival jelent meg. A klasszikus ábrázolásmódot modern technikával ötvöző Gácsi Mihály két, egyenként ötrészes linómetszet-sorozat-

ban emlékezett meg Dózsáról, az egyiket a maga szakállára, a másikat az 1972-es emlékévre, amikor magyar szobrászok és festők közös kiállítást rendeztek Dózsa-témájú alkotásaikból. Mindkét sorozat témája azonos, de az újabb képek nagyobb méretűek, s míg az előbbieken a krónikás motívum az erősebb, utóbbiakban több a groteszk drámai elem. Képein maga a hadvezér nem jelenik meg. Józsa János (1936-) Dózsa-sorozatából kitűnik a *Bosszú* című, megrendítő hatású fametszete.

Nemeskürty István már említett 1972-es könyvét Kass János (1927-2010) rajzai teszik különösen emlékeztetővé. A neves grafikus fametszetei stílusukban a kortárs ábrázolásokat idézik, bár a kegyetlenke-

déseket azoknál naturalistább módon ábrázolja, és alakjainak arcvonásai több érzelmeket és fájdalmat tükröznek. Az 1972-es Dózsa-évben egyébként is rengeteg izgalmas alkotás született, sőt – éppen Kass János és a művészettörténész Supka Magdolna szerkesztésében – az emlékkiállítás anyagát könyvben is megjelentették. Olyan kiváló művészek szerepelnek a kiállítók között, mint Kondor Lajos (Dózsa-grafikája szikár, meggyötört arcú parasztembert ábrázol), Pető János (az ő trónon ülő, leláncolt Dózsája egy elmagányosodott királyt idéz), Gacs Gábor, Bálványos Huba vagy Bognár Árpád, az első díjat elnyerő Csohány Kálmán és Szalay Lajos – és a sor még hosszan folytatható lenne.

Amint a politika és a történeti érdeklődés elfordult Dózsától, úgy a művészetek számára is érdekteletlenebbé vált. Itt-ott avattak még Dózsa-szobrokat, ám divatos témának újabb időkben semmiképp sem nevezhető. Ám mielőtt azt hinnénk, hogy Dózsa alakját ma nem lehet aktuálpolitikai célokra felhasználni, érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az egyik újbaldoldali-anarchista csoport, a 4K Mozgalom 2014-ben Dózsa Györgyöt ábrázoló plakáttal hívta fel lehetséges híveiket választásra és „új lázadásra”. Ám a választási eredményekből úgy tűnik, fél évezreddel Dózsa parasztháborúja után a magyar nép nagy tömegeit nem a népfelkelés jelszavaival lehetett a leghatékonyabban mozgósítani.

Dr. Mayer János

A szarajevói merénylet hivatalos bajai visszhangja

Az 1914. június 28-án elkövetett szarajevói merénylet részleteit és körülményeit mára feltárta a történelemtudomány. Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége, Chotek Zsófia halálát az első világháború kirobbantásához okot adó cassus belliként tüntetik fel. A merénylő, Gavrilo Princip szerb diák két pisztolylövést adott le június 28-án délután 11 óra előtt pár perccel közvetlen közletről, a folyó parti út és a Ferenc József utca sarkán veszteglő autójában ülő trónörökös házaspárra. Mindkét lövés halálos volt, Chotek Zsófia azonnal meghalt, a sérült Ferenc Ferdinándot még visszashállították a városházára, de rajta sem tudtak segíteni. A merényletről szóló hivatalos tájékoztatás június 28-án délután jutott el Magyarországra, a belügyminisztérium délután 4 óra 55 perckor küldte ki a táviratot a törvényhatóságoknak. A bajai postahivatal másnap reggel 7.35-kor vette fel a táviratot, amelyet azonnal továbbítottak a városházára, ahol 17295/1914-es számon iktatták:

„Ő császári és királyi fensége Ferenc Ferdinánd főherceg úr és fenséges hitvese Hohenberg Zsófia hercegnő június hó 28-án a déli órákban Szarajevóban bűnös merénylet áldozatául estek, erről a megrendítő gyászestéről a város közönségét a legmélyebb megilletődéssel értesítem.

Belügyminiszter”

A megközelíthetetlen, rideg emberként ismert trónörökös politikai elképzelései – a monarchia trialista átszervezése és a birodalomban élő szláv népek fokozott bevonása a kormányzásba – miatt sem Ausztriában, sem Magyarországon nem kedvelték. Morgantikus házassága miatt halála után Ferenc József császár mindössze harmadosztályú gyászszertartást engedélyezett neki; a Hofburgban történő felravatolásához ugyan hozzájárult, de nem a Habsburgok hagyományos temetkezési helyének számító bécsi kapucinus templomban helyezték örök nyugalomra, hanem Artstetten kastélyának családi kriptájában. Az uralkodó elzárkózása ellenére mind Ausztriában, mind Magyarországon országos gyászt rendeltek el, és hivatalos gyászmiséken emlékeztek meg a trónörökös házaspárról. A megemlékezéseket minden esetben a területileg illetékes törvényhatóságok szervezték. Baján a városi gyászszertartások összehangolására és a város alkalomhoz illő feldíszítésének megszervezésére a törvényhatósági bizottság július 2-án rendkívüli közgyűlést tartott. – Az 1914. évi bajai közgyűlési jegyzőkönyvek elvesztek, de e rendkívüli közgyűlés egy előzetes jegyzőkönyvi fogalmazványa a távirathoz csatolt mellékletként fennmaradt.

„17295. kig./1914. 95. közgy. jkvi. [közgyűlési jegyzőkönyvi szám]

Elnöklő főispán úr öméltósága a rendkívüli közgyűlést a bizottsági tagokra mély hatást gyakorló következő beszéddel nyitotta meg:

Baja város közössége alig pár hónap előtt tanujelét adta annak a mély hódolatnak, hű ragaszkodásnak és együttérzésnek, amelyet koronás királyunk és a fenséges uralkodóház tagjai iránt viseltek, abból az alkalomból, hogy Ferenc Ferdinánd cs. [császári] és kir. [királyi] főherceg úr Ő Fenségét, a Kettős monarchia trónjának várományosát 50-ik születése napja alkalmából üdvözölte. [Ferenc Ferdinánd 1863. december 18-án született, Baja város 1914 februárjában, több mint 2 hónap késéssel, küldte az 50. születésnapjára üdvözlőt.]

Ferenc Ferdinánd Ő cs. és kir. Fensége, a Trónörökös nincs többé! Fenséges hitvesével, Hohenberg Zsófia hercegnővel minden jóérzésű ember szívét és lelkét megrendítő bűnös merényletnek lett áldozatává f. [folyó] év június hó 28-án Szarajevóban. Midőn ezt a köztudomású ténytet mély megilletődöttséggel hozom a tekintetes törvényhatósági bizottság tudomására egyben lelkem mélyén úgy érzem, hogy Baja város összes lakosságának szíve és lelke ad visszhangot a mostani nagy megpróbáltatást is nemes, erős lélekkel elviselő rajongásig szeretett bölcs királyunk és a sokat szenvedett magyar nemzet bánatára és mély szeretettel tekint az iszonyú és megdöbbentő szerencsétlenség következtében apátlanul és anyátlanul maradt fejedelmi árvák felé.

Ez érzelmektől áthatva és indítatva bátorítottam a tekintetes bizottságot a mai rendkívüli gyűlésre egybehívni és midőn az országos gyászeset alkalmából készített ta-

nácsi javaslatot meghallgatni és határozattá emelni kérem, a mai napra egybehívott rendkívüli közgyűlést ezennel megnyitom.

A törvényhatósági bizottság tagjai mély fájdalomtól eltelev hódolatuk jeléül állva hallgatták meg a főispáni előterjesztést, majd a városi tanács indítványára a törvényhatósági bizottság egyértelműen a következőképpen határozott:

I.) A törvényhatósági bizottság közgyűlése Ferenc Ferdinánd főherceg Ő csász. és kir. Fenségének és fenséges hitvesének tragikus körülmények közt történt elhunya fölött érzett mély fájdalomának és őszinte részvételének, valamint a gaz merénylet fölött érzett fölháborodásának jegyzőkönyvében ad kifejezést és felterjesztést intéz a kormány elnökéhez, hogy Baja város közönségének fájdalmas részvétét a legmagasabb Úr számolyához juttatni méltóztatnék.

II.) A székesfővárosi koronázási templomban tartandó gyászmisén a város képviselő-tére főispán úr Ő méltóságát és a város országgyűlési képviselőjét felkéri, a polgármester-helyettest pedig... [A polgármester-helyettest valószínűleg megbízták a július 4-én tartandó bajai megemlékezésekkel kapcsolatos hivatalos teendők ellátásával, de a jegyzőkönyv itt hiányos.]

III.) Felkéri a város kegyuraság alá tartozó róm. kath. plébánia hivatalt, hogy f. hó 4-én d.e. 11 órakor gyászistentisztelet tartását szíveskedjék, és felkéri a többi hét felekezetek lelkészeit is, hogy Ő Fenségének lelki üdvéért gyászistentiszteletet tartani szíveskedjenek.

IV.) A bajai gyászistentisztelet ideje alatt, vagyis f. hó 4-én d.e. 11 órától 12 óráig az üzletek zárva tartanak és ugyanakkor a városi székháztól a kegyurasági templomig vezető úttesten a gyászfátyollal bevont légszesszlámpák felgyújtatnak.

Baja város thatósági bizottságának 1914. évi július hó 2-án tartott rendkívüli közgyűléséből.

A jegyzőkönyv a közgyűlés tartalma alatt nyomban hitelesítettet.”

A jegyzőkönyv a hitelesítés után folytatódik három átirattal, amelyeket a polgármester-helyettes intézett a városi egyházi felekezetek elöljáróihoz. A Szent Antal plébánia vezetőjének, Vojnits Dániel apát-plébánosnak szól az első átirat, amelyben felszólítják, hogy a július 4-én, szombaton délelőtt 11-kor tartandó gyászmisére a városi hatóságokat és köztisztviselőket is külön írásban hívja meg. A második átiratban ugyanezt a felszólítást megkapja az evangélikus, a református és a görög keleti szerb parókia, valamint az izraelita hitközség elöljárója is. A harmadik átirat a városi hatóságoknak és tisztviselőknél szóló hivatalos értesítés szövege a megemlékezésekről. A jegyzőkönyvhöz mellékeltek egy listát, amelyen 16 címzett szerepel, akiknek ezt az értesítést küldték ki. A jegyzőkönyvet a miniszterelnöknek írt városi felterjesztés szövege zárja le:

„Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!
Kegyelmes Urunk!

A szarajevói gyilkos merénylet, melynek Ő császári és királyi Fensége Ferenc Ferdinánd főherceg úr és fenséges hitvese, Hohenberg Zsófia hercegnő áldozatul estek, mélyseges gyászba borította az egész országot. Mint villámcsapás derült égből hiúsította meg az ádáz merénylet mindazon reményeket és várakozásokat, melyeket a nemzet joggal fűzött a megdicsőült Trónörökös egykori uralkodásához.

Kegyeletes megilletődéssel a fájdalom láttára, mely Ő Fensége a király, jóságos Uralkodónk lelkét eltölti és a megrendítő veszteség tudatában, mely a nemzetet és Uralkodóházát érte, mely tisztelettel kérjük

Nagyméltóságodat, hogy Ő Császári és Királyi Fensége Ferenc Ferdinánd Főherceg úr és Fenséges Hitvesének elhunya fölött érzett mély bánatunkat és őszinte részvételünket a legmagasabb Trón számolya elé juttatni kegyeskedjék.

Baja város törvényhatósági bizottságának 1914. július hó 2-án tartott rendkívüli közgyűléséből.”

Ferenc Ferdinánd halálát Ausztria-Magyarország minden településén meggyászolták, gyászmiséken emlékeztek meg a trónörökösről. A monarchia vezető politikussai azonban megkönnyebbüléssel fogadták az 1867 óta működő dualista rendszer fel forgatását tervező főherceg halálát. Ferenc József utódja iránti ellenszenvét tökéletesen mutatja az a tény, hogy a temetését teljesen elzárkózott. Az Osztrák-Magyar Monarchia politikai rendszerének teljes reformjára készülő trónörökös a bonyolult – sokszor követhetetlen – balkáni nacionalista törekvések áldozata lett. A 19-20. században az európai államok kapcsolatrendszerének része volt a politikai merénylet – gyilkosság – is, számtalan hasonló példát lehetne felsorolni, Gavrilo Princip akciója sem sokban különbözött a korábbi merényletektől, de utóhatása előre felmérhetetlen következményekkel járt. Ausztria-Magyarország és Szerbia feszült politikai viszonyán tovább rontott a szarajevói merénylet, és Szerbia – maga mögött tudva Oroszország támogatását – szembeszállt a monarchia alapjaiban véve jogos követeléseivel. A 20. század elején meglévő bonyolult külpolitikai és katonai szövetségi rendszerek minden-mindenel összefüggő hálózatában a szarajevói merénylet elindított egy olyan folyamatot, amely egy hónappal később az első világháború kitöréséhez vezetett.

Sarlós István

Dubai anziksz

Egykori magyartanárommal és osztályfőnökömmel, halála napjáig a Bajai Honpolgár főszerkesztőjével, Bálint László tanár úrral történt utolsó személyes találkozásunk alkalmával számoltam be arról, hogy előadóként hamarosan részt veszek egy külföldi konferencián, mégpedig a Dubaiban 2014. február 10-12. között megrendezendő 6th International Conference on Drug Discovery & Therapyn. Még Bálint tanár úrtól kaptam megbízást majdani élményeim megírására, sőt a beszámoló címében is megegyezésre jutottunk, hogy ti. legyen az „Dubai anziksz”. A Dubaiba vivő repülőjá-

ratra február 8-ra volt helyfoglalásunk. A tanár úr haláláról csak napokkal értesültem. A konferenciáról szakmai beszámoló készült az Orvosi Hetilap számára, a mostani változat pedig a február elején elhunyt Bálint tanár úr emlékezetére is íródott.

A rendezvénynek a Dubai Women's College gyönyörű épületegyüttese és parkja adott otthont, szervezői és rendezői az Eureka Science és a Higher Colleges of Technology voltak. A konferenciával egyidejűleg tartották a harmadik biotechnológia világgongresszust is. Ahogyan az a Nobel-díjas Ferid Muradnak és az UNESCO-díjas Atta-

ur-Rahmannak mint társelnöknek bevezetőjében elhangzott, a régió, a fejlődő országok és a fejlett világ kutató és gyakorló orvosainak együttműködését szolgáló, Dubaiban az 1., 2008. februárjában megrendezett konferencia óta eddig már 26 Nobel-díjas és mennyi neves tudóst, kutatót vonzott konferenciasorozat fő célkitűzései – többek között – megválaszolni azokat a kihívásokat, amelyeket a lakosság előregedése, a „kölcsonösen összekapcsolt világban” az átvihető megbetegedések elterjedtsége és a gyógyszer-rezisztencia egyre nagyobb fenyegetése jelentenek. Az 50 országból érkezett 500

résztevő 9, plenáris üléseken elhangzó (45 perces), 3 vitaindító, továbbá 43 tematikus szekcióülés keretében 34 felkért és 95 más előadótól elhangzó (20-20 perces) előadás, valamint 120 poszter-bemutató kapcsán oszthatta meg másokkal kutatási-megfigyelési eredményeit, gyarapíthatta ismereteit, és egyúttal pompás környezetben életre szóló élményekben részesülhetett.

A konferencia egyik fő vonulatát jelentette, hogy noha a 20. század a szintetikus gyógyszergyártás fantasztikus sikereit hozta, annak eredményessége korunk szükségleteihez mérten hanyatlóban, a mesterségesen előállított és előállítani remélt gyógyszerek költségei drasztikusan emelkedőben vannak, ezért irányváltásra van szükség. Az új irányt a biodiverzitás, az élővilág utolérhetetlen gazdagsága kínálja, a természet „trezorjában” eddig rejtőzködő, biológiailag aktív anyagoknak az eddigieknél hatékonyabb felfedezése és ezeknek a gyógyászat számára gyógyszer-technológiai eszközökkel alkalmazható tétele jelenti. Előadások sora hangzott el az összejt-alkalmazás, a biochipek, a sztentkezelés, a nanomedicina (nanobiotechnológia), molekulár-genetika, szelektív rákellenes terápia vonatkozásában. A hízársra hajlamosak és elhízottak azon 1/3-ában ígér átütő sikert az adenovírus 36. típusa elleni vakcináció (védőoltás) az obesitas megelőzésében, illetve vakcinoterápia annak kezelésében, amely 1/3 a vírus e típusára „szeropozitív” (azaz: vérsavójában kimutatható a fajlagos ellenanyag) A konferencián elhangzottak alapján a nem is oly távoli jövőben nem kell rettegnie a szülőnek, hogy gyermeke 1. típusú, „fiatalkori”, inzulin-kezelésre szoruló cukorbeteg lesz! Annak megelőzése céljából ugyanis „oral vaccina” áll majd rendelkezésre. (Azaz: amint korábban a félelmetes gyermekbénulás járványát sikerült leküzdeni a gyermekeknek kiskanállal bejuttatott Sabin-cseppekkel, „szájon keresztül” válik majd leküzdhetővé az 1. típusú diabétesz „járványa” is!)

Hosszú annak az előtörténete, hogy minek volt köszönhető a rendezők által „mega” jelzővel illetett konferenciára az e beszámolót készítő falusi, felsőszentiváni háziorvos meghívása és részvétele. Dióhéjban: az *Orvosi Hetilap* 2013. évi 18. számában megjelent, a községben 1987. január 1. – 2011. december 31. között bekövetkezett halálozások adatainak részletes feldolgozása nyomán készült, *Összefüggés a daganatos és az alkohollal kapcsolatos halálozás között. Egy bácskai községben végzett vizsgálat újabb eredményei* c. közleményem rendkívüli nemzetközi figyelmet keltett; megjelenését követően – mind a mai napig – félszázát jócskán meghaladó, nemzetközi konferenciákra szóló meghívóval és külhoni lapok szerkesztősége általi megkereséssel jellemezhető a cikk „utóélete”. Ezek sorában érkezett 2013. november 22-én a dubai rendezvényre szóló meghívó. A konferencián az egyik, a nyitónap délutánján tartott szekcióülés keretében – nem kis meglepetésemre – hazánkat egyedül képviseltem előadással. Előadásom címe *About the Lack of Efficacious Drug Therapy Toward Medical Treatment of Alcoholism (A hatékony gyógyszeres terápia hiánya az alkoholizmus orvosi kezelésében)* volt. Alap gondolata és vezérfonala az volt, hogy a jelen lévő gyógyszerkutatókat szembesítsem a ténnyel, hogy míg a múlt század különösen utolsó évtizedeiben és e század eddig eltelt közel másfél évtizedében az orvostudomány és a gyógyítás mindennapi eszköztára (főleg a gyógyszeres kezelésnek köszönhetően) bámulatos fejlődést tudhat magáénak, addig a WHO-adatok szerint világméretben 3. számú vezető halálokként számon tartott alkoholizmus ellen nem rendelkezünk hatékony gyógyszeres terápiával (!). Saját kutatási eredményeimre hivatkozva arra is rámutattam, hogy „a daganatos betegségek megelőzésének, különösen bizonyos lokalizációjú daganatok mint halálokok csökkentésének egyik kulcskérdése – megkülönböztetetten a férfiak körében – az

alkoholabúzus visszaszorítása”. A konferencián rajtam kívül egyetlen előadó választotta témájául az alkoholizmus ígértesebb gyógyszeres terápiájának kérdését. A konferencia programján egyébiránt hazánkból poszter-bemutatóval ketten szerepeltek. Mindketten munkacsoportjukat képviselték; egyikük az MR és pozitron emissziós tomográfia kombinált alkalmazásával elérhető diagnosztikus lehetőségeket, másikuk az implantátumok szövődeményeként súlyosan destruálódott fogmeder sajátos technikájú helyreállítását szemlélte.

Hogy a méregdrága konferencián részvételem – ráadásul feleségem kíséretében – lehetővé vált, azt régi barátomnak, Ernest Adegatenak, az Al-Aini orvosegyetem vezető anatómusprofesszorának köszönhettem. Közbenjárásának köszönhetően ottani alapítványi pénzből finanszírozták részvételem díját, a vízum beszerzését és a dubai hotel költségeit is. Noha ő maga a konferenciának nem volt résztvevője, tudomást szerezve részvételi szándékomról – feleségével együtt – segédkezet nyújtott. Kierkezsünk idején ő várt ránk a repülőtéren, és hazautazásunkkor is az ő utasaként érkeztünk oda. A konferenciát megelőző és az azt követő napokban is vendégei voltunk, ezáltal különleges élményekhez juthattunk. Bejárhatunk például Al-Aint, a kb. 700 000 lakosú egyetemi várost, amelynek parkjait és utcáit szegélyező ültetvényeit-gyepet 35 000 kertész gondozza; az ottani orvosegyetemet, amelynek felvételi szabályaként a bekerülők nemenkénti aránya 1:1-hez; a legnagyobb bevásárló centrumot; betérhettünk a legfelkapottabb, a nap 24 órájában friss, helyben sült péksüteményeket árusító üzletbe csakúgy, mint a Sweets Palace (Édes-ség-kastély) káprázatos kínálatával rendelkező hatalmas, díszes üzlethelyiségébe. Eljuthattunk a várostól távolabbi helyekre is, mint pl. az Európában is magas hegynek számító Hajar Mountainsra, vagy az Egyesült Arab Emírátságokban 700 000-re tehető

Életre szóló élmények Dubaiban

Tevére, magyarok!

számú egypúpú versenyfajtájának utánpótlásáért is felelős egyik tevéfarmra (ahol négyünket tradicionális vendéglátásban részesítettek, mielőtt kiadták a jelszót: „Tevére, magyarok!”) És bejárhattuk Dubait! A Burj Khalifa, a világ legmagasabb toronyépülete környékét! Próbautazást tehattünk a mindössze egy év alatt felépült, jobbra magasvasútként üzemelő metró (amelynek zsúfolt kocsjába belépve, egyszerre több férfi is pattant föl a helyéről, hogy átadja azt feleségemnek!).

A Bajához közeli Felsőszentivánról olyan országba – a 7 emirátusból 1971-ben létrejött Egyesült Arab Emírátsókba – „katapultált” minket a Sors jobb keze, amelyben a fantasztikusan kiépített autópálya-hálózat éjszaka is nappali fényben szolgálja a világ legmárkásabb gépjárműveivel utazók kényelmét és biztonságát, és amelyben valamennyi virág- és pálmához föld alatti csővezetékeken jut el a tisztított tengervízből a szükséges mennyiség; amelynek nagy a társadalmi nyitottsága; amelyben a nők tisztelete és a gyerme-

kek ajnározása megsüvegelendő; amelyben az 1 millió körüli lakosság kényelmét, környezetének tisztaságát, építkezéseinek rohamtempóját stb. 7 millió vendégmunkás szolgálja és garantálja. És amelyben – lévén ottlétünk idejébe a Valentin nap is beleesett – számunkra egyáltalán nem volt meglepő az a reklám, amelynek figurális részlete egy idős, mosolygós, kéz a kézben ülő házaspárt jelenít meg, az angol nyelvű felirata pedig: „Nekünk minden nap Valentin nap!”

Dr. Péter Árpád

Üzenet a Kozmoszból...

avagy: a csátaljai lelet

Egyszer volt, hol nem volt... Volt évszázmilliókkal ezelőtt két kisbolygó-méretű test, amelyek sokáig háborítatlanul rőt-ták útjukat. Folyamatosan változó pályáik egyszer csak keresztezték egymást, és összeütköztek! A szörnyű kataklizma során milliányi kb. méteres és kisebb törmelék formájában szóródott szét anyaguk a Naprendszer belső terében. Ezek önálló kis testekként folytatták tovább pályájukat, de egyre jobban eltávolodva egymástól. Végül aztán, pár millió éves magányos útja végén az egyik nagyobbacska test útját egyszer csak egy nagy bolygó állta: a Föld! A találkozás gyors volt, és a kis testre nézve végzetes: a Föld felszíne felé közeledve mintegy 100 km magasságban felizzott, és ezer fok fölül hevülve a külső felületéről leégett réteg füstfelhőként szántotta végig az eget... Irtózatossága miatt alig néhány másodperc alatt leért kb. 25 km magasságig, ahol a sűrű légkör szinte teljesen lefékezte, és a száguldó test előtt összenyomott levegő rettentő nyomása szétszakította sok száz (talán ezernyi?) kisebb darabra, amelyek gyorsan kihűlve, parabola pályán tovább estek, és végül több négyzetkilométernyi térrészben szétszóródva becsapódtak valahová, amelyet ma Csátalja és Gara közötti térségnek nevezünk. Újabb sok száz év telt el, amíg ezeket a kozmikus szikladarabokat jég fessegette, szél koptatta, eső mosta – lassan-lassan belepte a környéken oly általános szél hordta homok... de egyszer csak megcsikordult egy ekevas a 2012. év egyik augusztusi napján történt mélyszántás során –, és a hullás egyik 16 kg-os darabkája máris ott pattogott a gépezet vas alkatrészei között. Kb. 40 cm mélységből került napvilágra a régmúlt idők eme néma tanúja...

A darab megtalálója Kis Károly gépkezelő, aki már számtalan hasonló esetben forga-

tott ki szántás közben különféle méretű köveket. Ezek azonban elmondása szerint egészen mások voltak. Az ilyen köveket rendszerint kidobálták a szántóföld szélére, idővel kőrakásokba gyűjtötték össze, és időnként az útépítéseknel alapozóként használták fel őket. Ez a mostani darab nagyon különbözött a többi, egymáshoz általában igen hasonló kövektől. Társával, Ördög Jánossal megbeszélve arra jutottak, hogy ez az ennyire különböző valami honnan is kerülhetett ide másként, mint „fentről”. Ezért úgy döntöttek, beviszik a bajai Csillagvizsgálóba, hogy a csillagászok megvizsgálhassák, és megmondják, vajon tényleg égből hullott köröl van-e szó.

A bajai csillagászok azonban elsősorban a csillagok fényváltozásainak elemzői, szakértői – a Föld környező térségéből, a Naprendszer múltjából üzenetet hozó (a nyelvújítás idejében „lebkövek”-nek nevezett) „égi kövek” számukra szintén rejtélyek. Igaz, az intézmény igazgatója a Csátaljáról bekerült kő külső jegyei alapján már első ránézésre is ígéretesnek, azaz „meteoritgyanús” testnek gondolta.

Ezért néhány kisebb darabkát lepattintott róla kollégáival, és két meteorit-szakértőhöz küldte ezeket el: egyet az ELTE-re, egyet pedig felvidéki barátai közvetítésével a pozsonyi egyetemre. Hónapokkal később elsőként a pozsonyi csillagásztól jött a hír: ez bizony meteorit! Ez alapján már komolyabb műszereket, valamint az ásványtani és anyag-vizsgálatokban jártas szakértőket sikerült mozgósítani a bajai csillagvizsgálóval szoros kapcsolatban lévő pécsi egyetem Földrajzi és Fizikai Intézetében. A részletesebb vizsgálatokat dr. Kovács János (geológus) és dr. Márton Zsuzsanna (fizikus) irányította. Röntgen-diffrakciós mérések, LIPS szinképelemzés,

A „csátaljai” meteorit egyik jellemző alakot mutató irányból készült képe (méretarányának egy bankkártya van mellétéve)

és végül Raman-spektroszkópia készült a csátaljai kődarab egyik kis darabkájáról. Legvégül vékonycsiszolatok is készültek (többek között a Magyar Állami Földtani Intézetben, Budai Ferenc által), amelyet polarizációs mikroszkóppal is meg lehetett vizsgálni – és az avatott szemek előtt feltáruztak a kozmikus kődarab titkai!

Mit is sikerült megállapítani eddig? Bár még csak az elemzések elején tartunk, de már sok minden világossá vált, és egyáltalán: a lelet az eddigi eredmények alapján máris elfoglalhatja a neki járó helyet a meteoritok osztályozási rendszerében, a világ történelme során eddig megtalált darabok között. A hivatalos nemzetközi lista eddig 12 hullást jegyzett a mai Magyarország területén. Ez lett a tizenharmadik (bejegyzése e sorok írásakor van folyamatban) – és egyben a jelenleg ismert legnagyobb! Cikkünk további részében bemutatjuk a leletről megállapított eddigi tényeket, a vizsgálati módszerek egyszerűbbtől bonyolultabb felé történő sorrendjében.

A tudománytörténetbe „csátaljai meteorit” néven bevonuló darab átlagsűrűsége az első adat, amely könnyen, akár házilag is kivite-

lehető mérésekkel megállapítható. Ha $3,2 \text{ g/cm}^3$ -nél kisebb értéket kapunk, nagy valószínűséggel földi kőzettel van dolgunk. A csátaljai lelet $3,6 \text{ g/cm}^3$ -nél is nagyobb sűrűségű. Ez a kőmeteoritoknál tipikusnak mondható érték.

A következő a kődarab sérült (pl. korábban vésővel leütött) részének felcsiszolása, fényesre polírozása. Még ez is házilag kivitelezhető módszer. De ezzel egy kicsit már a belső szerkezetébe is sikerül beelátnunk egy mintába! A csátaljai lelet csiszolata sok-sok apró, fémesen csillogó zárványt fed fel: ezek levegőn lassan, nehezen oxidálódó, fémiszta vas-nikkel összetételűek. Földi kőzetekben ilyesmi ritka – míg a meteoritokban általános. Láthattuk tehát, hogy két egyszerű módszerrel is szinte kétséget kizáró módon sikerül elkülöníteni egy gyanítható meteoritot a közönséges földi kőzetektől.

A következő korszerű, a minta minimális (szemmel észrevehetetlen mértékű) roncsolásával járó anyagvizsgálati módszer az intenzív lézersugárral történő elpárologtatás (mikrogrammnyi mennyiségé) és a másodperc töredékéig felizzó anyag színképének rögzítése – ez a szakmai körökben LIPS rövidítéssel illetett módszer. Kis koncentrációban jelenlévő elemek kimutatására nem alkalmas, de a nagyobb mennyiségben jelenlévőkre igen. A Pécsi Tudományegyetem laborjában kapott eredmények alapján a csátaljai meteorit főbb összetevői: vas, nátrium, kálium, magnézium, szilícium, alumínium, nikkel, kalcium, valamint még kisebb mennyiségben kimutatható volt e módszerrel: bárium, cézium, stroncium.

A fém zárványok összetétele a Raman-spektroszkópiából állapítható meg pontosan, erre 93,5% vas, és 6,5% nikkel adódott.

Jäger Zoltán, a bajai csillagvizsgáló intézet munkatársa (balról) és Ördög János, az egyik megtaláló – a megtalálási helyen

A földi körülmények között előforduló vas szinte soha nem kombinálódik (különösen ilyen nagy arányban) nikkellel. Már ez a mérés is egyértelműsítheti a kődarab kozmikus eredetét.

A meteorit egy kis szemcséjének röntgen sugárzásnak történő kitétele már az ásványi összetételről is közelebbi információkat szolgáltat. A röntgensugarak kicsit eltérő szögekben szóródnak a különféle ásványokon – a végeredményül kapott szórásképet a táblázatokba foglalt laboratóriumi standardokkal összevetve megállapítható a minta összetétele. A csátaljai meteorit két legfőbb ásványi összetevője a forsterit és enstatit, valamint az albit.

Végül pedig a legbeszedesebb a vékonycsiszolatok mikroszkópos vizsgálata. A keresztezett polarizációs szűrő közé helyezett minta különféle színekben pompázó tartományokat mutat. Az eltérő anyagi összetételű ásványi szemcsék más-más mértékben forgatják el a megvilágító fény polarizációs síkját, így a kapott szín az összetételről árulkodik. Azonban más érdekesebb is látunk: a sokezernyi kis törmelék szemcse között itt-ott nagyobbakat is találhatunk, ezek a „kondrulák”. Amelyik mintában ilyen zárványokat találunk, azokat ezek alapján „kondrit”-oknak nevezzük. Ezek a nagyobbacskák zárványok nem „homogének”, mint az apróbbak – nekik belső szerkezetük is van: sugárirányban széttartó vonalkák, esetenként repedezések stb. láthatóak bennük. Ezeknek a szemcséknek a kinézete, belső mintázata árulkodik arról, hogy pl. becsapódáskor mekkora nyomásnak volt kitéve a meteoritikus test. Továbbá a kondrulákat határoló peremtartományok is fontosak: minél tovább volt kitéve a földi időjárásnak a meteorit, annál jobban előrehaladottá válik a kondrulák fellazulása, a határvonaluk szélesebbé válik. Ezzel a becsapódási időpont közelítőleg megállapítható. A csátaljai meteoritot vékonycsiszolati képe alapján dr. Tony Irving amerikai szaktekinetély (Washington University) sorolta be pontos osztályba: eszerint ez H4 „normál kondrit”. A kondrulák alapján pedig S2 W1. Az első betű a becsapódáskori nyomásnak való kitétség szerinti osztály (a 2. osztályzat nem túl nagy stresszt jelez, kb. 2-5 GPa nyomást – ami talán a puha öntéstalajra történt becsapódásnak köszönhető). A második betű pedig az időjárási erózió előrehaladottsága, amely tekintetében az 1. osztályzás még alig elkezdődött lebomlást jelez. Tehát a csátaljai lelet még igen friss, nem túl régen eshetett le. Ennél pontosabbat azonban ebből a vizsgálatból nem mondhatunk – a földre hullási kor lehet több száz év, de akár ezer is.

A további érdekes vizsgálatok az alábbi irányokban folytatódhatnak: speciális izotóp-analízis (úgynevezett tömegspektrométerekkel). Ez a vizsgálati módszer bizonyos korlátozásokkal Magyarországon is elvégezhető, de különlegesebb esetekben inkább német és kanadai laborokba kell elküldeni a mintát. Az eljárás alkalmas egészen kis koncentrációban jelenlévő atomok kimutatására is. Mivel nagyon érzékeny a tömeg értékére, ezért az adott elem atomjainak 1-2 neutronnal (azaz csak kis mértékben) eltérő változatait (azaz izotópjait) is képes kimutatni, illetve az adott elemtől 1-2 protonszámmal eltérő elemeket is. Ez azért fontos, mert a meteoritokban különféle instabil atomok hoz létre a világűrben történő keringés során a kozmikus sugárzás. Miután leesik egy meteorit a Földre, onnantól kezdve a légkör védőpajzsként megvédi a kozmikus sugárzás neutronjaitól a meteoritot – tehát befejeződik az instabil atomok képződése, és onnantól kezdve ezek szabad bomlása indul meg. Ez az idő múlásával ismert arányban csökkenti az eredetileg létrejött instabil atomok mennyiségét, és időközben adott mennyiségű egyéb köztes bomlási termék izotópot hoz létre. Ezek mérésével tehát meghatározható a földetérés ideje (persze sok mellékfeltétel miatt, amit nem tudunk pontosítani - csak több-kevesebb hibával). Egy új minta korának meghatározását persze mindig segíti néhány korábbi, ismert korú meteorit egyidejű kimérése ugyanazzal a berendezéssel, ugyanazokra az izotópokra. Ezt a folyamatot nevezik „kalibrálás”-nak.

Ha sikerül a földrehullási kor meghatározása, akkor egy nagyon izgalmas kaland veszi kezdetét: megpróbálhatjuk azonosítani a csátaljai eseményt valami korabeli szemtanúk által leírt égi eseménnyel! Ha az izotóp-analízis 10-20 év pontossággal megadja a leesés idejét, nekiláthatunk a korabeli krónikák, kalendáriumok módszeres átlapozgatásának. Előbb-utóbb bizonyosan rálelünk valamilyen érdekes leírásra: akár nappal, akár éjjel történt a csátaljai meteorit szülő testének ütközése a Földünkkel, bizonyosan erős fénylással, sokáig megmaradó füstnyommal és robbanásszerű hangjelenséggel járó esemény volt! Nem csak a környéken, de szinte az egész alföldön figyelemre méltó jelenség kellett hogy legyen, amit több száz kilométeres körzetben is látniuk kellett az embereknek. Hacsak nem volt vastag felhőréteg az egész Kárpát-medence fölött, és/vagy nem volt mennydörgéssel járó zivataros időszak. Ugyanis ezek elterelhetik az emberek figyelmét, pl. a sűrű mennydörgés közepette beeső szétrobbanó meteorra senki ügyet sem vet ilyenkor. Minthogy a meteor-tűzgömb jelen-

ség mindössze néhány másodperces, könnyen előfordulhat, hogy éppen senki nem néz fel az égre az idő tájt... Háborús idők, rendkívüli események szintén elterelhetik az emberek figyelmét. Továbbá, bármennyire is ideálisak lennének az égboltviszonyok, a tapasztalat szerint helyi időben hajnali 2-4 óra között szinte mindenki alszik, szinte akármikor történhet, senki nem fog róla tudomást szerezni. Ha véletlenül mégis, akkor pedig igen csekély a valószínűsége, hogy az egész esemény valaha is eljut egy írástudó ember általi papírra vetésig. Egyelőre bármi lehetséges – nagyon izgalmas lesz a történet végkifejlete. Csodás lenne, ha egyszer majd kiderülne, hogyan történt és mikor. Egy biztos: már az eddigi múltfeltáró kutatások is számtalan azonosítatlan égi tűzgömb-észlelést tartanak számon a legkülönbözőbb korokban, ame-

lyekhez nem társult eddig megtalált meteoritdarab! Valahol talán ezek között rejtezik a mi csátaljai leletünk is!

Ezen felül érdekes kérdés még, hogy lévén kőmeteorit, minden bizonnyal nem egyedül érkezett, magányos test, hanem (mint cikünk elején is írtuk) egy kb. 25 km magasságban szétrobbant nagyobb test egyik darabkája. Ki tudja, hány különböző méretű (akár még ennél sokkal nagyobb) darab heverhet szerteszét, a megtalálás helyétől néhány kilométernyi közelségben. Ezek is 40-50 cm mélységben heverhetnek, mint ez a megtalált darab. Vannak olyan geofizikai terapi analitikai módszerek, amelyek alkalmasak akár sok méternyi mélységben rejtő nagyobbacska testek megtalálására. Azonban sok idő kell több négyzetkilométernyi terület átvizsgálására. Ráadásul az érintett

térség mezőgazdasági művelés alatt áll – nem lehet akármikor felvonulni a területre speciális műszerekkel, és vizsgáldni. Mindenesetre az idő nem sűrget – a darabok ott fekszenek, megtalálásukra várva, csak a mi kíváncsiságunk csillapíthatatlan.

A szerző köszönetet mond a terület tulajdonosának, a Pannon Kft-nek (képviselője Szalai László ügyvezető igazgató) a tudományos vizsgálatok feltétel nélküli elősegítéséért, és valamennyi segítőnek, aki időközben bekapcsolódott a további vizsgálatokba. Külön köszönet Kereszty Zsoltnak (Győr) a meteorit szakszerű vágásának és a vékonycsiszolatok elkészítésének, valamint az amerikai vizsgálatok és hivatalos bejelentés megszervezéséért és a polarizációs mikroszkópos felvételekért.

Dr. Hegedüs Tibor

Kinyílnak az egysorosok

A Weöres Sándor évfordulós irodalmi pályázat értékelése

Az Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ, valamint az Apáczai Kiadó az elmúlt évben pályázatot hirdetett Weöres Sándor születésének 100 éves évfordulója alkalmából, melyre csaknem másfél-százan jelentkeztek írással és fotókkal. A pályázati együttműködést reprezentálja az a könyv, melyet 2014 januárjában, a nemzeti kultúra tiszteletére jelentettek meg a fenti címmel. E kötet válogatott verseit, novelláit, képeit tizenéves diákok alkották, akik tollat, ecsetet és fényképezőgépet ragadtak, hogy Weöres Sándor egysorosait nyitogatva a saját gondolataikat vessék papírra, érzelmeiket, víziókat képeken örökítsék meg.

Kiss Zsuzsa drámatanár, irodalomtan-könyv-szerző az előszóban így ajánlja olvasásra a szép megjelenésű könyvet: „Jó könyvet adni az olvasók kezébe: üdén izgalmasat, inspirálót. Olyan lapozgatnivalót, amely nem asztalláb-támasztékként végzi, hanem rongyosra olvasva is külön helyet kap a könyvespolcunkon, mert gondolatai megérintenek, lelkünkben, elménkben rezegnek tovább. Ez a szerzők és a kiadók célja. Ady tizenévesen Vajdát olvasott a pad alatt, az ifjú Weöres szemének Ady nyitott új mezőt, a mai diákok a csöngői poeta egysorosait írják tovább. Milyen szép is ez, hogy „Hosszú virágfüzér / kéztől kézíg ér / valamennyi kézen át / kezdettől végig ér.”

A könyv bevezető gondolataiban Bruzlai Czifra Erika, a könyvtár művelődésszervezője és a pályázat megálmodója a költőről az alábbiakat emelte ki: „Weöres Sándor, a

minden titkok tudója, az alakváltó nappal aludt, éjjel írt. Ismerte a patak nyelvét, a szél nyelvét, a csillagok nyelvét. A legbölcsebb ember volt. Megteremtette magában és maga körül azt az ihlető teret, melynek csöndjében meghallhatta a „minden-titkot”. Képzeteinek összevillanásából ezeken az éjszakákon születtek meg az egysorosok szótömbjei, melyek közül a pályázat-kiíró hatot választott ki: *Álomajtó*, *Jégfésű*, *Lilioszörny*, *Remetebál*, *Szárnyösötét*, *Tojáséj*.

Jól ismert esztéták, irodalmárok többször foglalkoztak a Weöres-költészet filozófiájával, sajátosságaival, magyar nyelvi bravúr-

jaival, másához nem hasonlítható poézisával. Az egysorosok tulajdonképpen paradoxonok, a köznapi tartalmú szóanyag összefűzésével jönnek létre, és a végeredmény: aforisztikus bölcsesség; és ha elgondolkodunk rajta, világélményt közölnek velünk. Minél egyszerűbb a szó, annál nagyobb feladat szellemmel átítatni. Weöres Sándor más költőtől a legkülönbözőbb költő, nem lehet besorolni sehová – mondta róla Hegedüs Géza, és Hernádi Gyula is hasonlóan fogalmazott: „benne intuitív erő működik, asszociációiról nem tudni, honnan jöttek: levette valamelyik égi adóból a hullámzást”.

Verseik, novellák, képek – a középiskolás korú alkotók bátran nyúltak az egysorosokhoz, beindították kreatív fantáziájukat, ahogy Weöres Sándornál is egybeszővődik a racionális, az irracionális és a nonszensz, és ahogy a világ rendje, az anyagi létezés és az anyagon túli zeneiség egybeforr. Az olvasó legtöbbször azt sem veszi észre, hogy nem is érti az egyébként élvezettel olvasott és a versekben skandált szöveget, mert a szöveg játékosága, hangzása érinti meg. Szürrealisztikusnak is érezhetjük Weöres műveit, de bennük az összefüggések nem véletlenszerűek, szinte végtelen láncolatot alkotnak a világ jelenségeiből vett képek szoros, pontos összeillesztésével. Erre talán a legjobb példák a pályázatban kiírt egysorosok. Az ember a gondolatok és hangulatok egymásra villantásában ráérez az őt körülvevő univerzum csodáira, a valóság és a képzelet együttesére: ezt tették a könyv alkotói is.

„Alattad a föld, / Fölötted az ég, / Benned a létra.” – Weöres Sándor mintha e fiatal alkotóknak szánta volna ezt a három sort, és ők képesek is voltak arra, hogy megmásszák a képzeletbeli létrát, és megörvendeztesse nek bennünket írásaikkal. Hamvas Béla, aki jól ismerte Weöres Sándort, barátjának is mondhatta magát, így jellemezte az alkotói folyamatot: „Az ember ott kezdődik, hogy teremt valamit, ami nincs. Valakinek lenni a semmiből. Nem a legkisebb, hanem a legnagyobb ellenállást keresni. Csak azt érdemes megcsinálni, ami lehetetlen.” Úgy tűnik, ez a fiataloknak sikerült.

Örömmel fogadtam a felkérést a bíráló zsűri munkájában, és most szeretném megosztani véleményemet az olvasottakról és a könyvben megjelent írásokról! Voltak jó páran az alkotók között, akik nemcsak egyre hangolódta rá a megadott egysorosokból, hanem két-három témával is próbálkoztak. Nem volt könnyű olvasmánysorozat a 134 alkotást végiggondolni, de mindenképpen megállapítható, hogy a tématarás mind egyiknek sikerült. Születtek féloldalas írások, meg háromoldalasak is, és igen érdekes kép alakult ki a választásban.

Legkevesebben választották a *Tojáséjt* – talán a megfejthetősége (?) miatt, de akik választották, azok az élet keletkezésének csodáját, vagy a mindennapok reggeli időszakának rituáléját fogták meg, illetve Weöres Sándor magyar nyelvi varázslataira hangolódta rá (tojáshéj- tojáséj poén). A könyv szerkesztője, Jordán Gergely jó érzéssel egy olyan művet választott indulásként, mely rátapintott a pályázat céljára, és egyben a weöresi szóvarázslásra is.

Játék a szavakkal – csodák a magyarral – így fogalmazott Makranczi Viktor, és verses formában továbbépítette a megadott hat egysoros: „Azt mondd, jégfésű, azt mondom, napsugárhaj, / Azt mondd, tojáséj, azt mondom, madárnappal, / Azt mondd, szárnyötét, azt mondom, begyefehér, / Azt mondd, lilioszörny, azt mondom, gyökértündér, / Azt mondd, álomajtó, azt mondom, valóságzár, / Azt mondd, remetebál, azt mondom, tömegmagány.” Majd a maga-alkotta szótömbökkel folytatta a sort pl. így: zuhatagcsend, sivatagdal, titokcsillog, emlékvíz stb.

A könyv 23 történetet, két verset és 23 képet tartalmaz. Legtöbben az *Álomajtó* és a *Szárnyötét* egysorosot választották írásművük témájául. A fotósok között vannak, akik már nem a középiskolás korosztályhoz tartoznak ugyan, de munkájuk közlésre érdemesnek mutatkozott. A kitalált történetek mellett vannak személyes élményből fakadó és mai életérzéseket közvetítő té-

mák: családi zűrzavarok, betegség, panel-élmények, a kilátástalanság és vágyakozás a szeretet, a szépség, az idill és a békés nyugalom iránt. Többeknél jelentkeztek a kortárs-élmények, egy-egy tanóra története és rettenetei a diákok lelki világán át-szűrődve, illetve a magány, az elszigetelődés és az ebből való kitörés vágya.

Találkoztunk népmesei ízű történetekkel, a Kisherceg-mintával, a mai időkben divatos fantasyval, de volt, akit a karkai filozófia vonzott. A filozofikus eszmefuttatások, abszurd és belső monológok, gondolatparódiák végső kicsengése: vajon az ember társas lény-e, milyenek az emberi kapcsolataink, meddig tart a bizalom, a bűn és a bűnhődés hogyan követi egymást: pl. a *Szárnyötét*-ben a fekete tollak hogyan tudnak kifehéredni, azaz hogyan tudunk megszabadulni fájdalmas terheinktől. Akik a népmesét hívták segítségül, azok bejárták a hetedhét országot, az üveghegyeket, eljutottak az óperenciás tengerig, megidéztek és hívták a koboldokat, a tündéreket és megmentőként a királyfit.

De találkoztunk a mai élet modern számítógépes nyelvezetével, a névtelenséggel és az általánosítással is pl. *Az öreg, A gazda, A fiatal férfi*; de volt diszkrét élmény és az alkoholos mámor démonaival való küzdelem a végső kétségbeesésig. Volt, aki az *Álomajtó* csodái helyett „rémalom-ajtót” talált.

Megjelent az idős ember és a gyermek bensőséges kapcsolata, az egymásra- utaltság, a családi titkok iránti érzékenység, tulajdonképpen az emberi élet folyamata és folyamatossága. A szerelem és a mindent felülmúló szeretet iránti vágy szinte minden pályaműben ott munkált, a tetszeni vágyás és az el nem fogadott külső belső feszültséget teremtő szerepe.

A novellák szereplőinek kitalált neveket adtak a szerzők, részben angolszász, részben kreált, de legkevésbé magyar neveket. (Ez kissé szomorúsággal töltött el!) A név-választásban nyomon követhetjük a filmélményeket, az egzotikusságra való törekvést, valamint a beszélő neveket vagy szimbolikus megoldásokat. A történetek helyszínei is változatos képet mutatnak. Az írások szerkesztettsége és hosszúsága is tarka képet mutat: az in medias res próbálkozás általában hosszabb lélegzetű műveket eredményezett, de voltak, akik fél oldalon is tudtak csodát tenni.

Legtöbben a lineáris történetmesélést választották, de eljutottak a múltba való visszautalás jövőt sejtető képéig. Voltak, akik a mehökkentés erejét is megmutatták, és csavartak egyet az események menetén, illetve csattanós befejezést alkalmaztak. A legjobb

pályaművek sodró lendületűek, jó nyelvellyességgel íródtak, az olvasóknak kellemes perceket szereznek.

A kötet olvasásakor rájövünk arra, hogy mennyi a tehetséges fiatal, akiknek ez a pályázat segítséget adott ahhoz, hogy megmutathassák magukat. A díjazottak mindegyike szerepel a könyvben, írásművük végén jelezve csak az eredményt (talán a szerkesztőt ebben az is vezérelte, hogy az olvasót ne befolyásolja a véleményalkotásban).

Sajnálatos, hogy a bajaiak valahogyan kimaradtak a novellaírásból, inkább a képek-fotók felé fordultak, abban viszont sikeresnek bizonyultak. Ugyanakkor nagy öröm volt, hogy szerte az országból jelentkeztek a könyvtár pályázatára, némely esetben felkészítő tanáraikat is megemlégtették.

Köszönöm a pályázat meghirdetőinek ezt a kiváló ötletet, a kiadónak a szép kivitelezést és a szellemi élményt, méltóan nemzeti kultúránk és Weöres Sándor művészetének megünnepléséhez.

Marosvásárhelyiné Gergely Anna

Helyezettek és mondanivalójuk summázata:

I. Szabó Petra Daniella (Pécs): *Jégfésű*
Novellájának alap gondolata a feltétel nélküli szeretet, a jóakarát és a jó cselekedet. A világ ismerős ismeretlen és varázslatos.

II. Hambalkó Dalma (Aszód): *Álomajtó*
Mindenkinek van egy álma, még akkor is, ha az ajtó mögött nem vár csoda, de egy váratlan esemény visszaadhatja az ember hitét a boldog családban

III. Sodics Dominika (Szombathely): *Álomajtó*. Az igazi boszorkány elvisz minket a kalandok birodalmába, de a felnőttéssel elveszítjük azokat, azonban ezért ne bánkodjunk: a mese segít a valóság elfogadásában, ezért hinnünk kell a mesék erejében.

Különdíjak:

Donkó Anna: *Remetebál* (Paks), Sólyom Konrád: *Remetebál* (Balatonfűzfő), Virág Domonkos: *Tojáséj* (Zalaegerszeg), Simon Márton: *Jégfésű* (Veszprém), Tógyer Szilvia: *Szárnyötét* (Mór)

Képek – fotók:

Darvasi Soma: *Lilioszörny* – 1. díj, Komjáti Kata: *Szárnyötét* – 1. díj, Sándorfi Anna: *Jégfésű* – 2. díj, Döményi Dorina: *Szárnyötét* – 2. díj, Mezei Luca: *Álomajtó* – 3. díj, Putz Renáta: *Szárnyötét* – 3. díj, Mikus Dóra: *Lilioszörny* – 3. díj, Repáruk Balázs: *Tojáséj* – dicséret, Révfi András: *Remetebál* – dicséret, Szabó Marcell: *Tojáséj* – dicséret, Szarka Nikolett: *Álomajtó* – dicséret

Képeslapok Isztambulból

2. rész

Már öt éve járok Isztambulba, de török-fürdőben (hamamban) az előző látogatásaim alkalmával nem voltam. S hát nagyon szerettem volna kipróbálni, ezért először a török kollégáimat kérdezgettem, hogy mi is a helyzet a hamammal. Kérdéseimre kedves kis somolygás volt a válasz, mintha valami sikamlós dolgot kérdeztem volna. Kiderült ugyanis, hogy kollégáim közül – pedig jó sokan vannak – senki nem volt még hamamban, őszintén szólva nem is értettem az egészet. Aztán az egyik lány elmondta, hogy szerintük a „hamamozás” olyan régmódi. Meg egyébként is oda csak turisták járnak, szerinte.

Igaz, ami igaz, a korábbi időkben a hamam a tisztálkodás egyetlen helye volt; lehet, hogy a hamamtól való tartózkodásban valami rejtett elégedettség is van, miszerint már (majdnem) minden lakásban van fürdőszoba, minek is jámi hamamba. Nos, az én véleményem az, hogy nagyon is megéri elmenni a törökfürdőbe. Olyan hamamot választottam, igaz, teljesen véletlenül, ami nem turistákra specializálódott, és tulajdonképpen a fő turistaútvonalaktól is távol esik. Nos, ez a hamam tele volt török lányokkal és asszonyokkal. Egyébként a Mihrimah hamamot sikerült felfedeznem egyik hosszú sétám során, nem is teketóriáztam sokat, azonnal be is mentem fürdőzni.

Mihrima szultána I. Szulejmán oszmán szultán és Hürrem szultána egyetlen leánya volt (igen, a nagy sikerű török sorozat főhőseiről van szó!), szóval az egyetlen leánygyermekének építtette a szultán. Építője az a Mimar Szinan („Nagy Építész”) volt, akinek építészeti kézjegyét viseli Isztambul mind a mai napig. Lehet is, mivel mecsetek százait, a leghíresebb isztambuli Szulejmán-mecsetet is, iskolákat, fürdőket, palotákat, karaván-szerájokat, kórházakat tervezett és épített. Élete majd száz esztendejében több szultánt kiszolgált (1588-ban halt meg), öröksége viszont korokon és évszázadokon is átível. Nos, ez a fürdő is az ő munkája, egyszerű, de nagyszerű építmény.

A török fürdő a társasági élet központja volt, de szigorúan csak az azonos neműek számára, férfiak a férfiakkal, nők a nőkkel fürdőztek és fürdőznek ma is. Ez az iszlám miatt alakult ki így, még akkor is, ha egyébként a fürdőzést a görögökön keresztül az antik római fürdőkultúrából adaptálta a későbbi világ. Számomra meggyőző ez az elmélet, hiszen a lóhátas, vándorló életmódot folytató

nomád törökök nyilván nem álltak neki minden táborhelyen hamamot építeni, valahonnan át kellett venni. Persze, persze, az araboktól jött közvetlenül, na de ők honnan is vették? Mindenesetre a külön fürdőzésnek sokféle előnye van, s a másik nem mezítelenségének látványából fakadó esetleges következményeket is jobb inkább megelőzni. Megjegyzem, a 20. század végéig bűncselekménynek számított Törökországban, ha egy férfi nőnek öltözve bement a női fürdőbe. Most már nem az, de azért nem nőtt meg a tiltott látogatások száma, legalábbis az újságok és a kollégák nem tudnak róla.

A török fürdő több részből áll, a török nevetek ehelyütt mellőzném. A fürdőben nagyon meleg van, olyan alaphangon izzadós. A fűtés alulról történik, s a márványborítások is átveszik a forróságot. Ezért régen speciális papucsokat használtak – ma már ezek kivesztek a hétköznapiokból, feltehetően azért is, mert igen könnyen el lehet esni velük. Elképzelhető persze, hogy a turista-hamamokban még ilyeneket használnak, de másutt „sima” papucsban járnak az asszonyok.

A fürdő közepén van egy csarnok, amelynek középpontjában hatalmas nyolcszögletű márványemelvény található, a köldökkő, amely szintén alulról fűtött, és ráfeküdve lehet pihenni, illetve a test leradírozását és a masszázst is itt végzik a masszőrök. De mielőtt ez megtörténik, először meg kell mosakodni úgy, hogy a falikutakból folyó friss meleg vagy hideg vizet öntözgeti az ember magára. Erre külön kis termecskék szolgálnak, amelyek a központi csarnokból nyílnak, de más hamamokban a központi csarnok falán sorakoznak a kutacsok. A falikutakból egy márványedénybe folyik a víz, ebben le-

het keveréssel a megfelelő hőmérsékletet elérni, majd innen egy kis edénnyel vagy kancsóval merve a testünkre öntözgetjük a vizet. Közben szappannal és test-dörzsivel is tisztíthatjuk a testünket. A nagy meleg miatt a bőr szépen felpuhul, és emiatt is, illetve a masszőrök gondos kezelésének köszönhetően tényleg szinte „csontig hatolóan” megtisztul az ember. Ebben a hamamban szauna is működött, de másutt lehet gőzkamra is és újabban jacuzzi is.

Úszómedence is szokott lenni, itt, úgy szcolom, hogy 8x8 méteresnél nem volt nagyobb, de jólesett benne a megmártózás és néhány tempó. A török fürdőben a gyermekek az anyjukkal a női részlegbe járnak, a serdülés korába érő fiúk azonban már nem.

A hamamozás fontos szerepet töltött be a társadalmi életben. Szokás volt egyébként a leendő menyit jól megnézni a hamamban, hogy van-e testi hibája, elég széles-e a csípője a leendő nookák kényelmes (értsd: problémamentes) megszülése érdekében, valamint az is bevett hagyomány volt, hogy ilyenkor a leendő anyós mosta végig a lány testét az imént említettek feltárása érdekében. Sőt, még azt is mondják, hogy a család nőtagjai eleve a hamamban keresték – hasonló szempontok alapján – a leendő feleséget fiuknak, unokaöccsüknek.

Mára már én is többször jártam hamamban, és a legutóbbi alkalommal épp leánybúcsúztatót tartottak: a leendő menyasszony egy kis fátyolban „hamamozott”, majd díszes fehér kendőt kötött magára, amikor már túl volt a tisztálkodáson. A búcsúztatón lányok, asszonyok, kislányok és öregasszonyok egyaránt részt vettek, és vajon mit csináltak? Hát táncoltak! Szólt a török zene, ők meg ropták a menyasszony vezetésével.

A hamamokba a belépő 10 és 20 líra között váltakozik, ez a komplexum használatát foglalja magába, adnak hamam-kendőt (ha valaki nem akarna teljesen meztelenül fürödni) és törülközőt, papucsot, ha esetleg nem lenne. Ó, és ne felejtjük el, van koedukált hamam is Isztambulban, igaz, csak párok mehetnek be (Süleymaniye hamam). A testradír és a masszázs külön fizetendő, ebben a hamamban a teljes szolgáltatást 50 líráért adták. Összehasonlításképpen: a felkapott turista-hamamokban, amelyek persze gyönyörűek és hatalmasak (Cemberlitas hamam), már eleve 50-60 líra a belépő, és a teljes program akár 120-150 líra is lehet.

Jean Auguste Dominique Ingres
Törökfürdő (1862)

Dr. Karsai Krisztina

Védendő védtelenek: a szongáriai cselőpók

„A magyar közönség még most is sokkal jobban ismeri az exotikus madárpókot, amely »madarakat eszik« és »fészkeket rabol ki«, mint a magyar puszták bogárvilágának rettegett tigrisét, amely a szikes gyepek piciny »dzsungeljében« tizedeli az apró bogaraktól kezdve a lótetűig a bogársereg sorát. A magyar rónaságoknak ez a rettegett állata a szongáriai cselőpók, amely legtöbbször a négy cm-nyi hosszúságot is eléri és kiterpesztett lábával tíz cm-nyi átmérőt is befog. Rajzolatra, színezetre sokkal előkelőbb, díszesebb, mint a visszaszítóbb külsejű madárpókfélék, úgyhogy mindenképpen szükséges, hogy vele néhány sorban foglalkozzam és megidézsem »A Természet« lapjaira.” – kezdte az említett újság 1931. 5-6. számának (március 1-15.) 60-61. oldalán megjelent cikkét dr. Kolosváry Gábor a szongáriai cselőpókról (*Lycosa singoriensis*), a közöltek egyúttal vázolták a faj korabeli megítélését is. Az állatot Laxmann természetbúvár 1770-ben Közép-Ázsiában, Oroszország Dzsungária tartományában lelte meg és írta le: a latin név első része a farkaspók rokonságra utal, második részének a megtalálási helyhez közeli Szingora folyó a névadója. Kolosváry szerint a földműves magyar nép régóta, a hazai szakemberek 1888 óta ismerik. Egyes vélemények szerint délről, a Duna mentén jutott el a Kárpát-medencébe, mások szerint a jégkorszak vége után telepedett meg nálunk. A faj elterjedésének határa nyugaton a Bécsi-medence (a Fertőtó melletti Fertőzug – németül Seewinkel – sekély, kiszáradt szikes tómedreiben száma jelentős), keleten az Altaj-hegység, Belső-Ázsia, a Bajkál-tó és Szibéria. Emellett megtalálták Lengyelországban, Csehországban, Törökországban, Kínában és Indiában is. Magyarországon az Alföldön elterjedt, a Dunántúlon gyakori a Velencei-tó térségében, vannak adatok előfordulásáról a Szigetközből stb. Az állat előzőekben vázolt hatalmas birodalmán belül tipikus sztyepplakóként a fa nélküli és a nyílt területeket kedveli, ennek megfelelően leginkább a füves pusztákat és félsivatagos területeket választja élőhelyül.

A Baja környékén is megtalálható, a farkaspókfélék (*Lycosidae*) családjába tartozó szongáriai cselőpók 35-40 milliméter-

Pókportré

res testhosszúságával legnagyobb pókfajunk. Szőrös testével és összességében barnásszürkés színével (lábai gyűrűsen színezettek: a térd és a lábszárak vége fekete, a többi rész világosabb) jól bele tud olvadni élőhelyének növényzetébe, talajába. Testének szelvényei két fő résszé alakultak: egyik a kemény kitinpáncéllal borított fejtor (előtest), a másik a lágy potroh (utótest). A fejtoron szembetűnőek az U alakban elhelyezkedő szemek (számuk nyolc) és a két karomszerű csáprágó (erősök és rövidek, döfésre és harapásra is használhatók). A négy pár – ugyancsak a fejtorhoz kapcsolódó – hosszú és ízelt járóláb gyors mozgást tesz lehetővé. Ez a pók nem sző hálót, hanem 20-30 centiméter mély és nagyjából 3 centiméter átmérőjű függőleges járatot-tárnát készít, amelyet finom szövedékkel bélel-erősít. Életének java részét itt tölti, hiszen nappal pihen benne, emellett szaporodásra, ivadéknevelésre és teletelésre használja. Ha szerencséje van, csapdaként is hatékony: a behulló potenciális zsákmányállat nem menekülhet előle. Egyébként alkonyatkor indul vadászni és szükség esetén üldözőbe veszi áldozatát, amelyet csáprágójával ragad meg és hurcol járatába. Táplálékát leginkább a sáskafélék teszik ki, de képes például a kisebb fiatal gyíkokat is elkapni. Zsákmányába emésztőnedvet bocsát, majd a folyóssá váló testanyagot felszívja. Ritkán, védekezésre kényszerített helyzetekben a pók megmarhatja az embert, csáprágójával átszúrhatja a bőrt, és váladékát a sebbe juttathatja. Megfelelő ellátással megelőzhető a helyi jellegű gyulladás,

csillapítható a kellemetlen fájdalom. A hideg idő beálltával a cselőpók tárnáját mélyebbre ássa, és a felette lévő részt talajjal eltömi: a telet itt tölti.

A nyár végétől mintegy két hónapon át tartó párzási időszakban az ivarérett hímek üregeiket elhagyva indulnak a nőstények keresésére, és azok járataiba merészkednek. Ilyenkor a jóval kisebb méretű hímek halálos veszélynek teszik ki magukat: ha párjuk zsákmányt lát bennük, igyekszik elkapni őket. A sikeres nászt követően a peterakás tavasszal – áprilisban – történik. A világra jött kispókok (számuk 70-140 közötti) életük első időszakát anyjuk potrohának hátoldalán, annak biztonságában töltik.

A szongáriai cselőpókra leginkább madarak vadásznak, közülük különösen a vörös vércse említhető. Rajtuk kívül elsősorban az ember jelenthet veszélyt számukra. Az állat 1996 óta védett, természetvédelmi eszmei értéke 5 000 Ft.

Dr. Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István,
Sipos Loránd, Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail cím:
bajaihonpolgar@gmail.com

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!